

Карел Чапек

Р.У.Р.

Колективна драма с комедиен
пролог и три действия

Действаващи лица

ХАРИ ДОМИН – главен директор на Росумовите универсални работи

ИНЖ. ФАБРИ – генерален технически директор на Р.У.Р.

Д-Р ГАЛ – началник на физиологическото и експериментално отделение на Р.У.Р.

Д-Р ХАЛЕМАЙЕР – директор на Института по психология и възпитание на роботите

КОНСУЛ БУСМАН – генерален търговски директор на Р.У.Р.

СТРОИТЕЛ АЛКВИСТ – шеф на строежите на Р.У.Р.

ХЕЛЕНА ГЛЮРИ

НАНА – нейна бавачка

МАРИЙ – робот

СУЛА – женски робот

РАДИУС, ДАМОН – работи

ПЪРВИ РОБОТ

ВТОРИ РОБОТ

ТРЕТИ РОБОТ

ЧЕТВЪРТИ РОБОТ

РОБОТ ПРИМУС

РОБОТ ХЕЛЕНА

РОБОТ СЛУГА и много други работи

ДОМИН – в пролога около тридесет и осем годишен, висок, избръснат

ФАБРИ – също избръснат, светлорус, със сериозно и нежно лице

Д-Р ГАЛ – дребен, жив, мургав, с черни мустаци

ХАЛЕМАЙЕР – едър, недомялан, с червеникави английски мустаци и червеникава четинеста коса

БУСМАН – дебел, плешив, късоглед евреин

АЛКВИСТ – по-стар от останалите, небрежно облечен, с дълги прошарени коси и мустаци

ХЕЛЕНА – много елегантна

В пиесата всички са с десет години по-стари, отколкото в пролога.

РОБОТИТЕ в пролога са облечени като хора. Отривисти в

движенията и говора, с безизразни лица и втренчен поглед. В пиесата са с платнени ризи, стегнати в кръста с ремък, и с пиринчен номер на гърдите.

След пролога и второто действие – пауза.

Пролог

Главна дирекция ни заводите Rossum's Universal Robots. Вдясно вход. През прозорците на фасадата се виждат безкрайните редици на фабричните сгради. Вляво – останалите директорски помещения.

Домин седи пред голямо американско бюро във въртящо се кресло. На бюрото електрическа крушка, телефон, преси, сортировач на писма и пр., на стената вляво големи карти, на които личат корабни и железопътни линии, голям календар, часовник, който показва малко предобед; на стената отдясно са закачени печатни плакати; „Най-евтиният труд е трудът на Росумовите роботи“, „Тропическите роботи – ново откритие. Един робот – 150 дол.“, „Купете си робот!“, „Искате ли да поевтините своето производство? Поръчайте си Росумови роботи!“ По-нататък други карти, разписание на корабите, таблица с телеграфни означения на маршрутите и т.н. В контраст с тези украшения по стените – на пода разкошен турски килим, вдясно кръгла маса, диван, кожени клубни кресла и библиотека, в която вместо книги са наредени бутилки с вино и ракия. Вляво каса. До бюрото на Домин пишеща машина, на която пише девойката Сула.

Домин (диктува). „...че не гарантираме за стоката, повредена при транспорта. Още при товаренето обърнахме внимание на вашия капитан, че корабът е негоден за транспортиране на роботи, така че щетите, нанесени на товара, няма да бъдат за наша сметка. Подписа ни за Rossum's Universal Robots...“ Готово ли е?

Сула. Да.

Домин. Нов лист. Friedrichswerke, Hamburk. Дата. „Уведомяваме ви, че приемаме вашата поръчка за петнайсет хиляди робота...“ (Звъни вътрешният телефон. Домин дига слушалката и говори по него.) Ало... Главният директор ... да. Непременно. Да, разбира се, както винаги. Естествено, изпратете им каблогограма. Добре. (Оставя слушалката.) Докъде стигнахме?

Сула. Уведомяваме ви, че приемаме вашата поръчка за петнайсет хиляди робота.

Домин (замислено). Петнайсет хиляди робота. Петнайсет хиляди робота.

Марий (влиза). Господин директоре, някаква дама моли...

Домин. Коя е тя?

Марий. Не знам. (Подава визитка.)

Домин (*чете*). Президент Глори. Нека влезе.

Марий (*отваря вратата*). Заповядайте, госпожо. (*Влиза Хелена Глори. Марий излиза.*)

Домин (*става*). Заповядайте.

Хелена. Господин главният директор Домин?

Домин. Моля.

Хелена. Идвам при вас...

Домин. ... с картичката на президент Глори. Това е достатъчно.

Хелена. Президент Глори е мой баща. Аз съм Хелена Глори.

Домин. Госпожице Глори, необикновена чест е за нас, че... че...

Хелена. ... че не можем да ви посочим вратата.

Домин. ... че можем да приветствуваме дъщерята на великия президент. Седнете, моля. Сула, можете да си вървите. (*Сула излиза.*)

Домин (*сяда*). С какво мога да ви бъда полезен, госпожице Глори?

Хелена. Аз дойдох...

Домин. ... да видите нашето фабрично производство на хора. Както всички посетители. Моля, заповядайте.

Хелена. Мислех, че е забранено...

Домин. ... да се влезе в завода, разбира се. Само че всеки идва тук с нечия визитка, госпожице Глори.

Хелена. И вие на всекиго показвате?...

Домин. По нещо. Производството на изкуствени хора, госпожице, е фабрична тайна.

Хелена. Ако знаете колко...

Домин. ... много ви интересува. Старата Европа говори само за това.

Хелена. Защо не ме оставяте да се доизкажа?

Домин. Моля за извинение. Може би искахте да кажете нещо друго?

Хелена. Исках само да попитам...

Домин. ... дали не бих ви показал по изключение нашата фабрика. Разбира се, госпожице Глори.

Хелена. Откъде знаете, че исках да попитам тъкмо това?

Домин. Всички питат едно и също. (*Става.*) Поради особеното си уважение към вас, госпожице, ще ви покажем повече неща, отколкото на другите и... с една дума...

Хелена. Благодаря ви.

Домин. Обещавате ли, че никому няма да издадете дори най-малката...

Хелена (*става и му подава ръка*). Имате честната ми дума.

Домин. Благодаря. Не бихте ли желали да снемете воала?

Хелена. Ах, разбира се, вие искате да видите... Извинете!

Домин. Моля?

Хелена. Да бяхте ми пуснали ръката.

Домин (*пуска я*). Моля за извинение.

Хелена. Искате да разберете дали не съм шпионка. Колко сте бдителен!

Домин (*наблюдава я възхитено*). Хм... разбира се... ние... така е.

Хелена. Вие не ми вярвате?

Домин. Необикновено, госпожице Хеле... пардон, госпожице Глори. Действително необикновено съм радостен... Добре ли плавахте?

Хелена. Да. Защо?...

Домин. Защото... всъщност... искам да кажа, че сте още много млада.

Хелена. Ще тръгнем ли веднага за фабриката?

Домин. Да. Мисля, двайсет и две, нали?

Хелена. Какво двайсет и две?

Домин. Години.

Хелена. Двайсет и една. Защо искате да знаете?

Домин. Защото... понеже... (*Въодушевен.*) Ще останете по-дълго, нали?

Хелена. Според това, какво ще ми покажете от производството.

Домин. Ах, това дяволско производство! Но, разбира се, госпожице Глори, всичко ще видите. Моля, седнете. Интересува ли ви историята на изобретението ни?

Хелена. Да, моля ви... (*Сяда.*)

Домин. Добре тогава. (*Сяда на бюрото си, наблюдава с възхищение Хелена и бързо, механично изпява.*) През хиляда деветстотин и двайсета година старият Росум, велик философ, тогава още млад учен, се отправил към този далечен остров, за да изучава морското животинско царство, точка. Между другото се опитал чрез химически синтез да наподоби живата материя, наречена протоплазма, докато изведнъж открил вещество, което напълно приличало на живата материя, макар че имало друг химически състав, това било през хиляда деветстотин трийсет и втора, точно четиристотин и четирийсет години след откриването на Америка, уф.

Хелена. Вие го знаете наизуст?

Домин. Да; физиологията, госпожице Глори, не е мой занаят. И

така, да продължа ли?

Хелена. Разбира се.

Домин (*тържествено*). И тогава, госпожице, старият Росум написал между своите химически формули следното: „Природата е намерила само един начин за организиране на живата материя. Има обаче и друг, по-прост, по-пластичен и по-бърз, който природата изобщо не познава. Този друг път, по който е могло да тръгне развитието на живота, аз открих днес.“ Представете си, госпожице, тези велики слова той е писал над хрчка колоидно желе, което и куче не би яло. Представете си го седнал над епруветката, мисли как от нея ще израсне цялото дърво на живота, как от нея ще произлязат всички живи същества, като се почне от микроскопичното червейче и се стигне... и се стигне до самия човек. Човек с по-различна тъкан от нашата. Госпожице Глори, това е бил велик момент.

Хелена. После?

Домин. После? Оставало да се извади този живот от епруветката и да се ускори неговият развой, да се създадат органи, кости, нерви и всичко останало и да се намерят такива вещества, катализатори, ензими, хормони и така нататък, с една дума, разбирате ли всичко това?

Хелена. Ннне знам. Мисля, много малко.

Домин. Аз абсолютно нищо. Знаете ли, с помощта на тези течности той можел да прави каквото си иска. Можел например да получи медуза със сократовски мозък или дъждовен червей, дълъг петдесет метра. Но понеже му липсвало и капка хумор, решил да създаде нормално гръбначно или може би направо човек. И започнал.

Хелена. Какво започнал?

Домин. Да наподобява природата. Най-напред се опитал да направи изкуствено куче. Това му струвало много години, получило се нещо като недоразвито теле и умряло след няколко дни. Ще ви го покажа в музея. После старият Росум се заел да създаде човек. (*Пауза.*)

Хелена. И това не бива да казвам никому?

Домин. Никому.

Хелена. Жалко, че го има във всички читанки.

Домин. Жалко. (*Скача от масата и сяда до Хелена.*) Но знаете ли какво няма в читанките? (*Чука се по челото.*) Че старият Росум е бил страхотен идиот. Сериозно, госпожице Глори, между нас да си остане. Този стар ексцентрик наистина е искал да прави хора.

Хелена. Но нали вие правите хора!

Домин. Приблизително, госпожице Хелена. Но старият Росум го е

мислел буквално. Знаете ли, искал някак си по научен път да снее бога. Бил страхотен материалист и затова правел всичките тези неща. Не искал нищо друго, освен да докаже, че никакъв бог не е нужен. Затова му хрумнало да направи човек точно такъв, каквито сме ние. Знаете ли малко анатомия?

Хелена. Съвсем малко.

Домин. Аз също. Представете си, бръмнало му в главата да направи всичко, до последната жлеза, като в човешкото тяло. Сляпо черво, сливици, пъп – най-излишни неща. Дори... хм... и полови жлези.

Хелена. Но те все пак... Те все пак...

Домин. ...не са излишни, знам. Но ако хората ще се произвеждат по изкуствен начин, то тогава не е... хм... никак не е нужно...

Хелена. Разбирам.

Домин. Ще ви покажа в музея какво е изкалъпил за десет години. Това чудо трябвало да бъде мъж. Живяло цели три дни. Старият Росум не е имал капка вкус. Това, което е направил, е ужасно. Но имало в себе си всичко, което има човек. Наистина страшно пипкава работа. Тогава дошъл тук инженер Росум, племенник на стария. Гениална глава, госпожице Глори. Като видял какви ги върши старият, рекъл: „Да се прави човек цели десет години, е глупост. Не го ли направиш по-бързо от природата, плюй на цялата тая история.“ И се заел с анатомията.

Хелена. В читанките не е точно така.

Домин (става). Това, което е в читанките, е само платена реклама, и то глупава. Казва се например, че роботите ги бил открил старият господин. Докато старият е бил подходящ може би за университета, но от фабрично производство и хабер си нямал. Знаете ли, мислел, че ще направи истински хора, да речем, някакви нови индианци, доценти или идиоти. И едва на младия Росум му дошла идеята да направи живи и интелигентни работни машини. Казаното в читанките за сътрудничеството между двамата велики Росумовци е алабала. Двамата жестоко са се карали. Старият атеист не е имал никакво понятие от индустрия. Най-после младият го затворил в някаква лаборатория, за да се пипка там със своите велики аборти, и започнал производството сам, по инженерски. Старият Росум буквално го проклед и до края на живота си измайсторил още два физиологически урода, докато накрая го намерили мъртъв в лабораторията. Това е цялата история.

Хелена. А младият?

Домин. Младият Росум, госпожице, това е новият век. Векът на производството след века на познанието. Като огледал анатомията на

човека, той веднага видял, че е твърде сложна и че един добър инженер би я направил по-просто. Почнал тогава да преработва анатомията и опитвал какво може да се изхвърли от нея и какво да се опрости... С една дума, госпожице **Глори**, но... не ви ли отегчава това?

Хелена. Не, напротив, страшно ми е интересно.

Домин. Тогава младият Росум си казал: „Човекът е нещо, което, да речем, изпитва радост, свири на цигулка, иска да ходи на разходка и въобще има нужда да прави куп неща, които... които всъщност са излишни.“

Хелена. Охо!

Домин. Почакайте. Които са излишни, когато трябва например да се тече или да се пресмята. На дизеловия мотор не са му нужни пискюли и орнаменти, госпожице Глори. А да произвеждаш изкуствени работници, е все едно да произвеждаш дизелови мотори. Производството трябва да бъде колкото се може по-просто, а производението – възможно най-хубаво. Как мислите, кой работник всъщност е най-добър?

Хелена. Най-добър? Може би този, който... който... който е почтен... и предан.

Домин. Не, този, който е най-икономичен. Този, който има най-малко потребности. Младият Росум е открил работник с най-малък брой потребности. Трябвало е да го опрости. Изхвърлил всичко, което не служи пряко на работата. По този начин той всъщност изхвърлил човека и направил робота. Скъпа госпожице Глори, роботите не са хора. Те са механически по-съвършени от нас, имат страхотен интелект, но нямат души. О, госпожице Глори, производението на инженера е технически по-издържано от производението на природата.

Хелена. Казва се, че човекът е божие творение.

Домин. Толкова по-зле. Бог и понятие не е имал от модерна техника. Ще повярвате ли, че покойният Росум младши е играл ролята на бог?

Хелена. Как, моля ви се?

Домин. Започнал да произвежда свръхроботи. Работни исполени. Опитал с четириметрови фигури, но вие не бихте повярвали как са се чупели тези мамути.

Хелена. Чупели?

Домин. Да. Току им се счупи крак или нещо друго. Очевидно нашата планета е малка за гиганти. Сега произвеждаме само работи с естествена големина и много прилична човешка външност.

Хелена. Роботи видях за пръв път у нас. Общината ги купи... искам да кажа, взе ги на работа...

Домин. Купи, скъпа госпожице. Роботите се купуват.

Хелена. ... взе ги като метачи. Видях ги да метат. Те са така странни, така тихи.

Домин. Видяхте ли моята машинописка?

Хелена. Не я забелязах.

Домин (*звъни*). Знаете ли, акционерната фабрика „Росумови, универсални работи“ все още не произвежда единни стоки. Имаме по-нежни и по-груби работи. По-добрите ще живеят може би двацет, години.

Хелена. После загиват, нали?

Домин. Да, износват се. (*Влиза Сула.*)

Домин. Сула, представете се на госпожа Глори.

Хелена (става и ѝ подава ръка). Приятно ми е. Сигурно ви е страшно тъжно така далече от света, нали?

Сула. Не зная, госпожице Глори. Седнете, моля.

Хелена (*сяда*). Откъде сте, госпожице?

Сула. Оттук, от фабриката.

Хелена. Ах, вие сте се родили тук?

Сула. Да, тук съм изработена.

Хелена (*скача*). Какво?

Домин (*смее се*). Сула не е човек, госпожице, Сула е робот.

Хелена. Моля за извинение...

Домин (*слага ръка върху рамото на Сула*). Сула не се сърди. Виджте, госпожице Глори, каква кожа изработваме. Пипнете ѝ лицето,

Хелена. О, не, не!

Домин. Не може да се познае, че тъканта ѝ е по-различна от нашата. Моля, има и типичния за блондинките мъх по лицето. Само очите ѝ са мъничко... Но затова пък косите! Обърнете се, Сула!

Хелена. Престанете вече!

Домин. Поговорете с гостенката, Сула. Тя е рядък гост.

Сула. Моля, госпожице, седнете. (*Двете сядат.*) Добре ли пътувахте с кораба?

Хелена. Да, ра-разбира се.

Сула. Не се връщайте с „Амелия“, госпожице Глори. Барометърът силно спада, на седемстотин и пет. Почакайте по-добре „Пенсилвания“, това е един много добър, много здрав кораб.

Домин. Колко добър?

Сула. Двацет морски възела в час. Тонаж дванайсет хиляди.

Домин (*сmee се*). Достатъчно, Сула, достатъчно. Покажете ни как владеете френски.

Хелена. Вие говорите френски?

Сула. Говоря четири езика. Пиша Dear Sir! Monsieur! Geehrter Herr! Уважаеми господине!

Хелена (*скача*). Това е шарлатанство. Вие сте шарлатанин! Сула не е робот, Сула е момиче като мене! Сула, това е позорно – защо играете тази комедия?

Сула. Аз съм робот.

Хелена. Не, не, вие лъжете! О, Сула, простете ми, аз зная – принудили са ви да им правите реклама! Сула, вие сте момиче като мене, нали? Кажете!

Домин. Съжалявам, госпожице Глори. Сула е робот.

Хелена. Вие лъжете!

Домин (*изправя се*). Как? (Звъни.) Извинете, госпожице, в такъв случай ще трябва да ви убедя. (*Влиза Марий.*)

Домин. Марий, отведете Сула в анатомическата зала за дисекция. Бързо!

Хелена. Къде?

Домин. В анатомическата зала. Като я разрежат, ще отидете да я видите.

Хелена. Няма да отида.

Домин. Пардон, вие твърдахте, че лъжа.

Хелена. Вие искате да я убият?

Домин. Машините не се убиват.

Хелена (*прегръща Сула*). Не бойте се, Сула, няма да ви дам! Кажете ми, гълъбче, всички ли са така жестоки към вас? Не бива да търпите това, чувате ли? Не бива, Сула!

Сула. Аз съм робот.

Хелена. Все едно. И роботите са хора като нас. Сула, вие ще се оставите ли да ви разрежат?

Сула. Да.

Хелена. О, вие не се боите от смъртта?

Сула. Не зная, госпожице Глори. Хелена. Знаете ли какво ще стане с вас?

Сула. Да, ще престана да се движа. Хелена. Това е ужасно!

Домин. Марий, кажете на госпожицата кой сте!

Марий. Робот Марий.

Домин. Ще отведете ли Сула в анатомическата зала?

Марий. Да.

Домин. Ще я съжалявате ли?

Марий. Не зная.

Домин. Какво ще стане с нея?

Марий. Ще престане да се движи. Ще я сложат в трошачката.

Домин. Това е смърт, Марий. Боите ли се от смъртта?

Марий. Не.

Домин. Ето виждате ли, госпожице Глори? Роботите не са привързани към живота. Всъщност няма и за какво. Няма удоволствия. Те са по-незначителни и от тревата.

Хелена. О, престанете! Поне ги отпратете да си вървят.

Домин. Марий, Сула, можете да си отидете. *(Сула и Марий излизат.)*

Хелена. Те са ужасни! Това, което правите, е отвратително!

Домин. Защо отвратително?

Хелена. Не знам. Защо... защо сте я нарекли Сула?

Домин. Не е ли хубаво това име?

Хелена. То е мъжко име. Сула е бил римски пълководец.

Домин. О, мислехме, че Марий и Сула са били влюбени.

Хелена. Не, Марий и Сула са били пълководци и са воювали един срещу друг през... през... вече не зная през коя година.

Домин. Елате до прозореца. Какво виждате?

Хелена. Зидари.

Домин. Това са работи. Всички наши работници са работи. А там, долу, виждате ли нещо?

Хелена. Някаква канцелария.

Домин. Счетоводство. А в него...

Хелена. Чиновници.

Домин. Това са работи. Всички наши чиновници са работи. Като видите фабриката... *(В този момент засвирват фабричните сирени.)* Обед. Роботите не знаят кога да престанат да работят. В два часа ще ви покажа нощвите.

Хелена. Какви нощви?

Домин *(сухо).* Бъркачката на тесто. Във всяка се бърка материал за хиляда работа наведнъж. После каците за черните дробове, мозъците и така нататък. После ще видите фабриката за кости. После ще ви покажа предачната.

Хелена. Каква предачна?

Домин. Предачната на нерви. Предачната на кръвоносни съдове.

Предачната, в която се изпридат отведнъж цели километри храносмила- телни тръби. После монтьорната, където се монтира всичко, разбирате ли, като автомобилите. Всеки работник монтира само една част и робо- тът отива автоматически при втори, при трети, до безкрайност. Това е най-интересното зрелище. После идва ред на сушилната и на склада, къ- дето пресните изделия работят.

Хелена. Боже мой, веднага ли трябва да работят?

Домин. Пардон. Работят както работят нови мебели. Привикват със своето съществуване. Срастват някак си вътрешно. Много неща в тях дори доизрастват. Разбирате ли, трябва да оставим малко място и за ес- тествен развой. И междуременно изделията се апретират.

Хелена. Какво е това?

Домин. Това, което при хората е училището. Учат се да говорят, да пишат и да смятат. Впрочем те имат страхотна памет. Ако им прочетете двайсеттомна енциклопедия, ще ви повторят всичко поред. Никога не измислят нещо ново. Биха могли сносно да преподават в университета. После се разпределят и се разпращат. По петнайсет хиляди парчета на ден, като не смятаме постоянния процент дефектни, които се хвърлят в трошачката... и така нататък, и така нататък.

Хелена. Сърдите ли ми се? **Домин.** Пази боже! Мисля само, че... че можем да говорим за други неща. Ние сме само шепа хора между сто- тици хиляди работи, и нито една жена. Говорим само за производство- то, по цял ден, всеки ден... Като прокълнати сме, госпожице Глори.

Хелена. Така съжалявам, дето казах, че... че... лъжете... *(Чука се.)*

Домин. Влезте, момчета. *(Отляво влизат инж. Фабри, д-р Гал, д-р Халемайер, строителят Алквист.)*

Д-р Гал. Извинете, не пречим ли?

Домин. Елате. Госпожице Глори, това са Алквист, Фабри, Гал, Ха- лемайер. Дъщерята на президент Глори.

Хелена *(смутено)*. Добър ден.

Фабри. Нямахме представа...

Д-р Гал. Безкрайно сме поласкани...

Алквист. Добре дошли, госпожице Глори. *(Отдясно се втурва Бусман.)*

Бусман. Ей, какво става тук?

Домин. Ела, Бусман. Това е Бусман, госпожице. Дъщерята на пре- зидент Глори.

Хелена. Приятно ми е.

Бусман. Божичко, ама че славно! Госпожице Глори, можем ли да

изпратим каблограма до вестниците, че сте благоволили да посетите...

Хелена. Не, не, моля ви се!

Домин. Госпожице, седнете, ако обичате.

Бусман, Фабри, Д-р Гал. Моля! *(Притеглят креслата.)*

Заповядайте!

Алквист. Как пътувахте, госпожице Глори?

Д-р Гал. Ще останете ли по-дълго тук?

Фабри. Какво ще кажете за нашата фабрика, госпожице Глори?

Халемайер. Вие сте пристигнали с „Амелия“?

Домин. Тихо, оставете госпожица Глори да говори!

Хелена *(към Домин).* За какво да говоря с тях?

Домин *(учуден).* За каквото искате.

Хелена. Трябва ли... мога ли да говоря съвсем открито?

Домин. Разбира се.

Хелена *(колебае се, после отчаяно смела).* Кажете ми, никога ли не ви става мъчно, че се отнасят с вас така?

Фабри. Кой, моля?

Хелена. Хората. *(Всички озадачено се споглеждат.)*

Алквист. С нас?

Д-р Гал. Защо мислите така?

Халемайер. По дяволите!

Бусман. Опазил ни господ, госпожице Глори!

Хелена. Нима не чувствувате, че можете да живеете по-добре?

Д-р Гал. Зависи, госпожице. Какво имате предвид?

Хелена. Имам предвид, че... *(избухва),* че това е отвратително! Че е страшно! *(Става.)* Цяла Европа говори за това, което става с вас! Дойдох да видя с очите си и виждам, че е хиляди пъти по-лошо, отколкото може да си представи човек! Как можете да понасяте?

Алквист. Какво да понасяме?

Хелена. Своето положение. За бога, нали и вие сте хора като нас, като хората от цяла Европа, от целия свят! Това е скандално, това е недостойно, как живеете така!

Бусман. За бога, госпожице.

Фабри. Не, момчета, тя е права донякъде. Живеем наистина като индианци.

Хелена. По-лошо от индианци! Мога ли, о, мога ли да ви наричам братя?

Бусман. Но, боже мой, защо не?

Хелена. Братя, аз дойдох не като дъщеря на президента. Дойдох от

името на Лигата на хуманността. Братя, Лигата на хуманността има вече над двеста хиляди членове. Двеста хиляди души стоят зад вас и ви предлагат своята помощ.

Бусман. Двеста хиляди души, няма що, това е вече хубаво, това е вече много хубаво.

Фабри. Винаги съм ви казвал, че нищо не може да се сравни с нашата стара Европа. Виждате ли, не ни е забравила. Предлага ни помощ.

Д-р Гал. Каква помощ? Театър?

Халемайер. Оркестър?

Хелена. Нещо повече...

Алквист. Вас самата?

Хелена. О, само за мен да става дума! Ще остана, ако това е нужно.

Бусман. Господи, каква радост!

Алквист. Домин, ще отида да приготвя за госпожицата най-хубавата стая.

Домин. Почакайте малко. Страхувам се, че... че госпожица Глори още не се е доизказала.

Хелена. Не, не съм се доизказала. Освен ако ми затворите устата насила.

Д-р Гал. Хари, само да посмеете!

Хелена. Благодаря ви. Знаех, че ще ме защитите.

Домин. Пардон, госпожице Глори. Сигурна ли сте, че говорите с работи?

Хелена (*стъписва се*). А с кого?

Домин. Съжалявам. Тези господа са всъщност хора като вас. Като хората в цяла Европа.

Хелена (*към останалите*). Вие не сте ли работи?

Бусман (*кикоти се*). Боже опази!

Халемайер. Пфу, работи!

Д-р Гал (*смее се*). Много благодаря!

Хелена. Но... това не е възможно!

Фабри. Честна дума, госпожице, ние не сме работи.

Хелена (*към Домин*). Защо ми казахте тогава, че всички ваши чиновници са работи?

Домин. Да, чиновниците. Но директорите не. Позволете, госпожице Глори: инженер Фабри – генерален технически директор на Росумовите универсални работи. Доктор Гал – началник на физиологическото и експериментално отделение. Доктор Халемайер – директор на Института по психология и възпитание на роботите. Консул Бусман –

генерален търговски директор. И строителят Алквист – шеф на строежите на Росумовите универсални работи.

Хелена. Простете ми, господа, че... че... Това, което направих, е ужасно, нали?

Алквист. Има си хас, госпожице Глори. Моля, седнете.

Хелена (*сяда*). Глупаво момиче съм аз. Сега... сега вие ще ме изпратите с първия кораб обратно.

Д-р Гал. За нищо на света, госпожице. Защо трябва да ви изпращае обратно?

Хелена. Защото вече знаете... защото... защото ще ви разбунтувам роботите.

Домин. Скъпа госпожице Глори, тук идваха вече над сто спасители и пророци. Всеки кораб докарва някого. Мисионери, анархисти, Армията на спасението, какво ли не. Косата да ти настръхне, като си помислиш колко религии и колко безумци има по света.

Хелена. И вие ги оставяте да говорят пред роботите?

Домин. Защо не? Досега всички се провалиха. Роботите запомнят всичко, но нищо повече. Дори не се смеят на това, което им говорят хората. Наистина просто да не повярва човек. Ако ви е интересно, скъпа госпожице, ще ви отведе в склада на роботите. Там са около триста хиляди.

Бусман. Триста четирийсет и седем хиляди.

Домин. Добре. Можете да им говорите каквото искате. Можете да им прочетете Библията, логаритмичната таблица или каквото обичате. Можете дори да им изнесете лекция за човешките права.

Хелена. О, мисля, че... ако се прояви малко обич към тях...

Фабри. Невъзможно, госпожице Глори. На света няма нищо по-чуждо на човека от робота.

Хелена. Тогава защо ги произвеждате?

Бусман. Ха-ха-ха-ха, и таз добра! Защо се произвеждат работи!

Фабри. За да работят, госпожице. Един робот може да замени двама работници и половина. Човешката машина, госпожице Глори, беше много несъвършена. Все трябваше някак веднъж завинаги да се замени.

Бусман. Беше прекалено скъпа.

Фабри. Беше недостатъчно производителна. Вече не можеше да се равнява с модерната техника. И второ... второ... голям прогрес е това, че... пардон.

Хелена. Какво?

Фабри. Моля за извинение. Голям прогрес е да раждаш чрез

машини. По-удобно и по-бързо. Всяко ускоряване е прогрес, госпожице. Природата нямаше понятие от модерните темпове на труда. Цялото детство, технически погледнато, е пълна безсмислица. Просто загубено време. Неудържимо прахосване на време, госпожице Глори. И трето...

Хелена. О, престанете!

Фабри. Моля. Ако разрешите, какво всъщност иска вашата Лига... Лигата... Лигата на хуманността?

Хелена. Има за задача преди всичко... преди всичко да защитава роботите и... и... да им осигури... добро отношение.

Фабри. Целта не е лоша. Към машините трябва да се отнасяме добре. Честна дума, това ми харесва. Не обичам повредените неща. Моля ви, госпожице Глори, запишете ни всички за спомагателни, за действителни, за учредителни членове на тази ваша Лига!

Хелена. Не, вие не ме разбирате. Ние искаме... преди всичко... ние искаме да освободим роботите!

Халемайер. Как, моля ви?

Хелена. С тях трябва да се постъпва... да се постъпва... като с хора.

Халемайер. Аха. Може би трябва да гласуват? Може би трябва да получават заплати дори?

Хелена. Разбира се, че трябва!

Халемайер. Виж ти. А какво, моля ви, ще правят с тях?

Хелена. Ще си купуват... каквото им е необходимо... каквото би ги радвало.

Халемайер. Това е много хубаво, госпожице, само че роботите нищо не ги радва. Дявол да го вземе, какво да си купят? Можете да ги храните с ананаси, със слама, с каквото искате; на тях им е все едно, те въобще нямат вкус. Нямат интерес към нищо, госпожице Глори. Та нали, дявол да го вземе, още никой не е видял робот да се усмихва.

Хелена. Защо... защо... защо не ги направите по-щастливи?

Халемайер. Не върви, госпожице Глори. Те са само работи. Без собствена воля. Без страсти. Без история. Без душа.

Хелена. Бег любов и без омраза?

Халемайер. Разбира се. Роботите не обичат нищо, дори себе си. Колкото до омразата... Не зная; много рядко, само от време на време...

Хелена. Какво?

Халемайер. Всъщност нищо. Понякога като че побесняват. Нещо като епилепсия, разбирате ли? Нарича се конвулсия на роботите. Изведнъж някой от тях захвърля всичко, което е в ръцете му, стои, скърца със

зъби... и трябва да отиде в трошачката. Изглежда, повреда на организма.

Домин. Фабричен дефект.

Хелена. Не, не, това е душата!

Фабри. Мислите, че душата започва със скърцане на зъби?

Домин. Това ще се отстрани, госпожице Глори. Доктор Гал в момента се занимава с някакви опити...

Д-р Гал. С това не, Домин; сега правя нерви за болка.

Хелена. Нерви за болка?

Д-р Гал. Да. Роботите почти не чувствуват телесна болка. Знаете ли, покойният Росум младши прекалено много е ограничил нервната система. Оказа се, че това е недостатък. Трябва да въведем страданието.

Хелена. Защо... защо... Ако не им дадете душа, защо ще им давате болка?

Д-р Гал. От производствени съображения, госпожице Глори. Роботът понякога сам се поврежда, понеже не го боли; пхне си ръката в машината, счупи си пръст, разбие си главата и му е все едно. Трябва да им дадем болка; това е автоматическа защита от злополука.

Хелена. Ще бъдат ли по-щастливи, когато ще изпитват болка?

Д-р Гал. Напротив, но ще бъдат технически по-съвършени.

Хелена. Защо не им създадете душа?

Д-р Гал. Това не е по силите ни.

Фабри. И не е в наш интерес.

Бусман. Това би оскъпило производството. Ах, прекрасна госпожице, та ние ги правим толкова икономично! Сто и двамайсет долара заедно с облеклото, а преди петнайсет години един робот е струвал десет хиляди! Преди пет години им купувахме дрехи; сега имаме собствени тъкачници и даже изнасяме платове, пет пъти по-евтини от платовете на другите фабрики. Моля ви, госпожице Глори, вие колко плащате за метър платно?

Хелена. Не знам... наистина... забравила съм.

Бусман. Боже мой, а на всичко отгоре искате да основавате Лига на хуманността! То има вече само една трета от предишната стойност, госпожице, цените спаднаха на една трета и ще слизат все по-ниско, по-ниско, по-ниско, чак... ей така. А?

Хелена. Не разбирам.

Бусман. Божичко, госпожице, това означава, че е паднала цената на труда! Нали роботът заедно с храната струва три четвърта цент на час! Та това е просто смешно, госпожице; всички фабрики или пукат

като жълди, или бързат да си купят работи, за да поевтинят производството.

Хелена. Да, и изхвърлят работниците на улицата.

Бусман. Ха-ха-ха, та това се разбира от само себе си! А ние, мила душице, ние пуснахме междувременно петстотин хиляди тропически робота в аржентинските пампаси да отглеждат пшеница. Бъдете така добра и ми кажете, колко струва у вас един фунт хляб?

Хелена. Нямам представа.

Бусман. Виждате ли, във вашата добра стара Европа хлябът струва само два цента; но това е наш хляб, разбирате ли? Два цента един фунт хляб; а Лигата на хуманността няма представа за това! Ха-ха, госпожице Глори, вие не знаете какво е прекалено скъпо парче хляб. За културата и така нататък. Но след пет години... хайде да се хванем на бас!

Хелена. Какво?

Бусман. Че след пет години цените ще паднат на нула цяло и десет. Милинки, за пет години ние ще се удавим в пшеница и във всичко възможно.

Алквист. Да, а всички работници по света ще бъдат без работа.

Домин (става). Ще бъдат, Алквист. Ще бъдат, госпожице Глори. Но до десет години Росумовите универсални работи ще произведат толкова пшеница, толкова платове, толкова много от всичко необходимо, че ще си кажем: нещата вече нямат цена. Сега вземайте всички колкото ви е нужно. Няма да има мизерия. Да, ще бъдат без работа. Но нали няма да има въобще никаква работа. Всичко ще вършат живите машини. Човекът ще прави само това, което обича. Ще живее само за да се усъвършенствува.

Хелена (става). Така ли ще бъде?

Домин. Така ще бъде. Не може да бъде иначе. Преди това може би ще станат страхотни неща, госпожице Глори. Няма как да се избягнат. Но ще се сложи край на слугуването на човек на човека и поробването на човека от материята. Никой няма да плаща с живот и ненавист своя хляб. Ти вече не си работник, ти вече не си писар, ти вече не копаеш въглища и не стоиш при чужда машина. Няма да прахосваш душата си в работа, която си проклинал!

Алквист. Домин, Домин! Това, което говорите, премного ми напомня рая. И все пак, Домин, имаше нещо хубаво в служенето и нещо велико в покорността. Ах, Хари, съществуваше някакво целомъдрие в работата и умората.

Домин. Възможно е. Но не можем да се съобразяваме с това, което

ще се изгуби, когато преустройваме света от Адама. Адаме, Адаме! Няма вече да изкарваш хляба си с пот на челото; няма да познаваш глад и жажда, умора и унижение; ще се върнеш в рая, където те хранеше божи-ята ръка. Ще бъдеш свободен и независим; няма да имаш друга задача, друга работа, други грижи, освен да се усъвършенствуваш. Ще бъдеш господар на сътворението.

Бусман. Амин.

Фабри. Да бъде.

Хелена. Объркахте ме. Аз съм едно глупаво момиче. Иска ми се... иска ми се да вярвам в това.

Д-р Гал. Вие сте по-млада от нас, госпожице Глори. Всичко ще доживеете.

Халемайер. Така е. Аз мисля, че госпожица Глори може да закуси с нас.

Д-р Гал. Разбира се! Домин, помолете я от името на всички ни.

Домин. Госпожице Глори, окажете ни тази чест.

Хелена. Но нали това... Как бих могла?

Фабри. За Лигата на хуманността, госпожице.

Бусман. И в нейна чест.

Хелена. О, в такъв случай... може би...

Фабри. И така, слава! Госпожице Глори, извинете за пет минути.

Д-р Гал. Пардон.

Бусман. Господи, трябва да изпратя каблограмата...

Халемайер. Дявол да го вземе, аз забравих... *(Всички освен Домин хукват навън.)*

Хелена. Защо излизат всички?

Домин. Отиват да готвят, госпожице Глори.

Хелена. Какво да готвят?

Домин. Закуската, госпожице Глори. На нас ни готвят работи и... и... понеже нямат никакъв вкус, не е съвсем... Халемайер е всъщност цар на скарата. Гал умее да прави някакъв сос, а **Бусман** е специалист по омлетите...

Хелена. Боже мой, това е истински банкет! А какво може да готви господин... строителят...

Домин. Алквист? Нищо. Само ще подреди масата, а... а Фабри ще намери малко плодове. Много ни е скромна кухнята, госпожице Глори.

Хелена. Исках да ви попитам...

Домин. И аз исках да ви питам нещо. (Поставя часовника си на масата.) Разполагаме с пет минути.

Хелена. Какво искате да ме питате?

Домин. Пардон, вие първа ме попитахте.

Хелена. Може би е глупаво, но... защо произвеждате женски роботи, щом... щом...

Домин. ...щом при тях, хм, щом при тях полът няма никакво значение?

Хелена. Да.

Домин. Защото има търсене. Слугини, продавачки, машинописки... хората са свикнали на това.

Хелена. А... а кажете ми, роботите... и женските... в отношенията си едни към други... абсолютно ли...

Домин. ...а бсолютно са безразлични, скъпа госпожице. Няма и следа от никакви симпатии.

Хелена. О, това е... ужасно!

Домин. Защо?

Хелена. То е... то е... така неестествено! Човек не знае да се отвращава ли от тях, или... да им завижда... или може би...

Домин. ... да ги съжалява.

Хелена. По-скоро това!... Не, престанете! Какво искахте да питате?

Домин. Исках да попитам, госпожице Глори, ще ме, вземете ли?

Хелена. Как да ви взема?

Домин. За мъж.

Хелена. Не! Как ви дойде наум?

Домин (*гледа часовника*). Остават три минути. Ако не се омъжите за мен, ще трябва да се омъжите за някого от другите петима.

Хелена. Пазил ме господ! Защо трябва да се омъжа?

Домин. Защото всички поред ще ви направят предложение. Хелена. Как могат да се осмелят?

Домин. Много съжалявам, госпожице Глори. Изглежда, че са се влюбили във вас.

Хелена. Моля ви се, нека да не го правят! Аз... аз веднага ще си замина.

Домин. Хелена, надявам се, че няма да им причините болка, като им откажете?

Хелена. Но нали... Нали не мога да се омъжа за шестимата!

Домин. Не, но поне за един от тях. Ако не искате мен, тогава Фабри.

Хелена. Не искам.

Домин. Доктор Гал.

Хелена. Не, не, престанете! Не искам никого!

Домин. Остават две минути.

Хелена. Това е ужасно! Оженете се за някоя роботка.

Домин. Роботката не е жена.

Хелена. О, само това ви липсва! Мисля, че... че бихте се оженили за всяка, която дойде на острова.

Домин. Вече идваха, Хелена.

Хелена. Млади?

Домин. Млади.

Хелена. Защо не се оженихте за нито една от тях?

Домин. Защото не съм си загубвал ума досега. Едва днес. Още щом снехте воала.

Хелена. Знам.

Домин. Остава една минута.

Хелена. Но аз не искам, за бога!

Домин (*поставя двете си ръце на раменете ѝ*). Остава една минута. Или ще ми кажете очи в очи нещо страшно лошо и аз ще ви оставя, или... или...

Хелена. Вие сте грубиян!

Домин. Нищо. Мъжът трябва да бъде малко груб. Това е в реда на нещата.

Хелена. Вие сте луд!

Домин. Човек трябва да е малко луд, Хелена. Това му е най-хубавото.

Хелена. Вие сте... вие сте... ах, боже!

Домин. Виждате ли? Разбрахме се, нали?

Хелена. Не, не! Моля ви, пуснете ме! Та вие ще ме смачкате!

Домин. Последна дума, Хелена.

Хелена (*брани се*). За нищо на света... Но, Хари! (*Чука се.*)

Домин (*пуска я*). Влезте! (*Влизат Бусман, д-р Гал и Халемайер в кухненски престилки, Фабри с букет цветя и Алквист с кърпа под мишница.*)

Домин. Опекохте ли всичко?

Бусман. (*тържествено*). Да.

Домин. Ние също.

Завеса

Първо действие

Салонът на Хелена. Вляво тапицирани врати към музикалния салон, вдясно врата към Хеленината спалня. В средата прозорци към морето и пристанището. Огледало с тоалетни принадлежности, маса, канапе и кресла, скрин, бюро с настолна лампа, вдясно камина, електрически лампи. Целият салон, до най-малката подробност, има модерен и чисто женски облик.

Домин, Фабри, Халемайер влизат отляво на пръсти и носят в обятията си цветя и саксии.

Фабри. Къде ще ги оставим?

Халемайер. Уф! (Слага своя товар и прави голям кръст към вратата отдясно.) Спи, спи! Който спи, поне нищо не знае.

Домин. Тя въобще нищо не знае.

Фабри (поставя цветята във вазите). Дано поне днес не научи...

Халемайер (подрежда цветята). По дяволите, стига с тая история! Вижте, Хари, това е чудна циклама, нали? Нов вид! Моят последен Сусламен Helenae.

Домин (поглежда през прозореца). Никакъв кораб, никакъв кораб... Момчета, това е вече отчайващо.

Халемайер. Тихо! Ако ви чуе!

Домин. Дори не подозира. (Прозява се конвулсивно.) Добре че „Ултимус“ дойде навреме.

Фабри (оставя цветята). Мислите, че още днес?...

Домин. Не зная... Колко са хубави цветята!

Халемайер (приближава се към него). Това са нови примули, знаете ли? А това е моят нов жасмин. Дявол да го вземе, аз съм пред прага на рая на цветята. Открих великолепен начин за ускоряване на растежа, братле! Разкошни видове! Догодина ще направя чудеса в цветарството!

Домин (обръща се). Какво, догодина ли?

Фабри. Поне да знаехме какво става в Хавър...

Домин. Тихо!

Гласът на Хелена (отдясно). Нана!

Домин. Марш оттук! (Всички на пръсти излизат през тапицираната врата. От главния вход вляво влиза Нана.)

Нана (разтребва). Мръсни гадове! Поганци! Прости ми, боже, но аз бих ги...

Хелена (гърбом през вратата). Нана, ела да ме закопчаеш!

Нана. Ей сегичка, ей сегичка. (*Закопчава роклята на Хелена.*) Боже господи; ама че животни!

Хелена. Роботите ли?

Нана. Пфу, не ща да ги споменувам.

Хелена. Какво се е случило?

Нана. Едното пак го прихванаха. Като започна да удря статуите и картините, да скърца със зъби, с пяна на устата – съвсем откачил, брр. По-зъл от звяр.

Хелена. Кого прихванаха?

Нана. Оня... оня... Нали и име християнско нема! Оня де, от библиотеката!

Хелена. Радиус?

Нана. Те тоя. Света Богородице, гнус ме е от тех! От паяка не ме е гнус както от тия поганци.

Хелена. Ах ти, Нана, как не ти е жал за тях!

Нана. Ами че нали и вас ви е гнус от тех! Па защо ме доведохте тук, я? Защо никой от тех не смее с пръст да ви докачи?

Хелена. Не се гнуся, честна дума, Нана. Така ми е жал за тях!

Нана. Гнус ви е. Всеки човек трябва да го е гнус. Нали и псето, че е псе, и него го е гнус, и мръвка месо не ще от тех; дръпва си опашката и вие, като усети тия нечовеци, пфу.

Хелена. Кучето няма разум.

Нана. То е по-добро от тех, Хелено. То си знае, че е нещо повече от тех и че е създадено от господа бога. Та нали и конят, що е кон, и той се плаши, га срещне поганец. Па и малки си нема, а псето си има малки, и всеки си има малки...

Хелена. Моля те, Нана, закопчавай!

Нана. Ей сегичка, ей сегичка. Казвам ти, това е против волята господня, внушение гяволово е това, да правиш ти грозотии с машина. Подигравка с всевишния (*вдига ръка*), докачение богу, който ни е създал по свой образ и подобие, Хелено. А вие охулихте образа божи. Затуй страшно наказание небесно ви чака, запомнете от мен, страшно наказание небесно!

Хелена. Какво мирише тук?

Нана. Цветята. Господарят ги донесе.

Хелена. Ах, те са чудесни! Нана, виж! Чудесни са! Какво е днес?

Нана. Не зная. Но трябваше да е вече краят на света. (*Чука се.*)

Хелена. Хари? (*Влиза Домин.*)

Хелена. Хари, какво е днес?

Домин. Познай, мила!

Хелена. Имен ден ли ми е? Не! Рожден ден?

Домин. Нещо по-хубаво.

Хелена. Аз не зная... Кажи бързо!

Домин. Днес се навършват десет години от деня, в който ти пристигна тук.

Хелена. Вече десет години? Точно днес... Нана, моля те...

Нана. Добре де! Излизам! (*Излиза надясно.*)

Хелена (*целува Домин*). Как си си спомнил!

Домин. Срамувам се, Хелена. Не си спомних.

Хелена. Но нали...

Домин. Те си спомниха.

Хелена. Кой?

Домин. Бусман, Халемайер, всички. Бръкни ей в тоя джоб, искаш ли?

Хелена (*бърка в джоба му*). Какво е това? (*Изважда кутийка и я отваря.*) Перли! Цяла огърлица! Хари, за мен ли е?

Домин. От Бусман, моето момиче.

Хелена. Но... ние не можем да приемем такова нещо, нали?

Домин. Можем. Бръкни в другия джоб!

Хелена. Дай. (*Изважда от джоба му револвер.*) Какво е това?

Домин. Пардон! (*Взема револвера от ръцете ѝ и го скрива.*) Не е това. Бръкни.

Хелена. О, Хари, защо носиш револвер?

Домин. Просто така, попадна ми.

Хелена. Ти никога не си носил револвер!

Домин. Имаш право, никога. Ето в тоя джоб.

Хелена (*бърка*). Кутийка! (*Отваря я.*) Камея! Но това е... Хари, това е гръцка камея!

Домин. Очевидно, да. Поне така твърди Фабри.

Хелена. Фабри? Фабри ли ми я подарява?

Домин. Разбира се. (*Отваря вратата вляво.*) Я гледай ти! Хелена, ела да видиш!

Хелена (*в рамката на вратата*). Боже, колко е хубаво! (*Тича нататък.*) Ще полудея от радост! Това от теб ли е?

Домин (*стои на вратата*). Не, от Алквист. А там...

Хелена. От Гал! (*Показва се на вратата.*) О, Хари, срамувам се, че съм така щастлива.

Домин. Ела. Това ти донесе Халемайер.

Хелена. Тези разкошни цветя?

Домин. Тези. Това е нов вид – *Cyclamen Helenae*. Отгледал я в твоя чест... Хубава е като теб.

Хелена. Хари, защо... защо всички...

Домин. Толкова много те обичат. А аз съм ти, хм... Боя се, че моят подарък е малко... Погледни през прозореца!

Хелена. Къде?

Домин. На пристанището.

Хелена. Там има... някакъв... нов кораб!

Домин. Този кораб е твой.

Хелена. Мой? Хари, но това е оръдеен кораб!

Домин. Оръдеен? Какво ти е хрумнало! Това е само малко по-голям, солиден кораб, разбираш ли?

Хелена. Да, но с оръдия!

Домин. Наистина, с няколко оръдия... Ще пътуваш като кралица, Хелена.

Хелена. Какво значи това? Става ли нещо?

Домин. Боже опази! Моля те, виж как ще ти стоят тези перли!
(*Сяда.*)

Хелена. Хари, да не са дошли някакви лоши вести?

Домин. Напротив, от седмица не е идвала никаква поща.

Хелена. Дори телеграми ли?

Домин. Дори телеграми. Хелена. Какво значи това?

Домин. Нищо. За нас това е ваканция. Великолепно време. Всеки от нас си седи в кабинета с крака върху бюрото и си подрямва... Никаква поща; никакви телеграми... (*Протяга се.*) Сссславен ден!

Хелена (*сяда при него*). Днес ще останеш при мен, нали? Кажи!

Домин. На всяка цена. Може би да. Всъщност ще видим. (*Взема ѝ ръката.*) Значи до днес десет години, помниш ли? Госпожице Глори, каква чест е за нас, че дойдохте.

Хелена. О, господин главен директор, мен така ме интересува вашият завод!

Домин. Пардон, госпожице Глори, всъщност строго е забранено... производството на изкуствени хора е тайна...

Хелена. Но щом ви моли млада, хубавичка девойка...

Домин. Разбира се, госпожице Глори, пред вас ние нямаме тайни.

Хелена (*изведнъж сериозно*). Наистина ли, Хари?

Домин. Наистина.

Хелена (*с предишния тон*): Но аз ви предупреждавам, господине,

тази млада девойка има страшни помисли.

Домин. За бога, госпожице Глори, как е възможно! Може би няма да искате да се омъжите повторно?

Хелена. Не, не, пази боже! Това и насън не ѝ е минавало през ума! Дошла е с намерение да разбунтува вашите отвратителни работи!

Домин (*скача*). Да разбунтува роботите!

Хелена (*става*). Хари, какво ти е?

Домин. Ха-ха, госпожице Глори, отлично! Да разбунтува роботите! Знаете ли, по-скоро ще разбунтувате вретена и кабърчета, отколкото нашите работи! (*Сяда.*) Знаеш ли, Хелена, ти беше прекрасно девойче; подлуди всички ни.

Хелена (*сяда при него*). О, тогава всички ми импонирахте толкова много! Приличах на момиченце, което се беше загубило между... между...

Домин. Между какво, Хелена?

Хелена. Между огромни дървета. Бяхте така сигурни в себе си, така силни! И виждаш ли, Хари, през тези десет години аз нито веднъж не се освободих от това... това притеснение или какво, а вие никога не се усъмнихте... Дори когато всичко се осуетяваше.

Домин. Какво се е осуетявало?

Хелена. Вашите планове, Хари. Когато например работниците се бунтуваха срещу роботите и ги чупеха и когато хората дадоха оръжие на роботите срещу тези бунтове и роботите избиха толкова народ... И когато по-късно правителствата направиха войници от роботите и избухнаха толкова войни, и всичко това, разбираш ли?

Домин (*става и се разхожда*). Ние го предвиждахме, Хелена. Разбираш ли, това е преход... към новите отношения.

Хелена. Целият свят ви се кланяше... (*Става.*) О, Хари!

Домин. Какво има?

Хелена (*стира го*). Затвори фабриката и да заминем! Всички!

Домин. Моля ти се, какво общо има това?

Хелена. Не зная. Кажы, нали ще заминем. Аз така се страхувам от нещо!

Домин (*хваща я за ръцете*). От какво, Хелена?

Хелена. О, не зная! Като че ли над нас и над всичко се сгромолясва нещо... неотвратимо... Моля ти се, направи това! Вземи ни всички отук! Ще намерим в този свят място, дето няма никой, Алквист ще ни построи къща, всички ще се оженят и ще имат деца, а после...

Домин. Какво после?

Хелена. После ще започнем нов живот, Хари. *(Телефонът иззвънява.)*

Домин *(откъсва се от Хелена).* Прощавай! *(Взема слушалката.)* Ало... да... Какво? Аха. Тръгвам веднага. *(Оставя слушалката.)* Фабри ме вика.

Хелена *(протяга отчаяно ръце).* Кажете...

Домин. Да, като дойда. Сбогом, Хелена. *(Изтичва стремително наляво.)* Не излизай навън!

Хелена *(сама).* О, боже, какво става? Нана! Нана! Бързо!

Нана *(излиза отдясно).* Какво пак?

Хелена. Нана, намери ми последните вестници! Бързо! В спалнята на господаря!

Нана. Ей сегинка. *(Излиза вляво.)*

Хелена. Какво става, за бога? Нищо, нищо не ми казва! *(Гледа с далекоглед към пристанището.)* Това е военен кораб! Боже, защо военен? Нещо товарят на него – и толкова бързо! Какво се е случило? Той има име – „Ул-ти-мус“. Какво е това „Ултимус“?

Нана *(върща се с вестниците).* Оставя ги да се въргалият по земята! Така ги е смачкал!

Хелена *(разтваря бързо вестниците).* Стари, отпреди една седмица! Няма нищо, нищо в тях! *(Изпуска ги. Нана ги вдига, изважда от джоба на престилката си рогови очила, сяда и чете.)*

Хелена. Нещо става, Нана! Така ме е страх! Сякаш всичко е мъртво, и въздухът...

Нана *(срича).* „Вой-на на Бал-ка-ни-те“. Ах, Исусе Христе, пак наказание божие! Ами че тази война ще дойде и насам! Далече ли е оттук?

Хелена. Далече. О, не чети това! Вечно едно и също, вечно тези войни...

Нана. Че как няма да има войни! Нали продават хиляди и хиляди от тези поганци за войници?... О, Исусе Христе, това е цело нещастие!

Хелена. Не, не чети! Нищо не искам да зная!

Нана *(срича).* „Ро-бот-ски-те вой-ски не ща-дят ни-ко-го в зав-зети-те зе-ми. Из-би... Из-били са над седем-стотин хи-ляди мир-ни гра-жда-ни...“ Мирни хора, Хелено!

Хелена. Това не е възможно! Дай да видя! *(Навежда се към вестника, чете.)* „Избили са над седемстотин хиляди мирни граждани очевидно по заповед на военачалника. Това деяние, противоречащо на...“ Видяш ли, Нана, заповядали са им хора!

Нана. Тук има нещо с дебели букви: „Пос-лед-ни но-ви-ни. В

Хавър бе уч-ре-де-на пър-ва-та ор-га-ни-за-ци-я на роботите.“ Туй нищо не е. Туй не го разбирам. А тука, господи боже, пак некакво убийство! Исусе Христе!

Хелена. Нана, иди отнеси тези вестници!

Нана. Чакай, тука има нещо големо: „При-ра-стът на на-се-ле-ни-ето“. Какво е па това?

Хелена. Дай, аз винаги го чета. *(Взема вестника.)* Не, представи си само! *(Чете.)* „И през последната седмица не беше съобщено за нито едно раждане.“ *(Изпуска вестника.)*

Нана. Туй пък какво ще е?

Хелена. Не се раждат вече хора, Нана.

Нана *(прибира очилата си)*. Свършено. Свършено е с нас.

Хелена. Моля те, не говори така!

Нана. Вече не се раждат хора. Това е наказание, това е наказание! Господ е наказал жените с безплодие.

Хелена *(скача)*. Нана!

Нана *(става)*. Е, това е краят на света. Кой гявол ви накара да се фърлите да сътворявате като господ-бог. Безбожие и богохулство е туй да искате да бъдете богове. И бог както изгони човека от рая, те тъй ще го изгони и от земята! Да знаете!

Хелена. Млъкни, Нана, моля те! Направила ли съм ти нещо? Направила ли съм нещо на твоя зъл господ-бог?

Нана *(с широк жест)*. Не петнете името божие! Той си знае защо не ви е дал дете. *(Излиза вляво.)*

Хелена *(при прозореца)*: Защо не ми е дал... боже мой, каква вина имам аз? *(Отваря прозореца и вика.)* Алквист, ало, Алквист! Елате горе!... Моля?... Не, елате точно така, както сте! Вие сте толкова симпатичен в тези зидарски дрехи! Бързо! *(Затваря прозореца и се спира пред огледалото.)* Защо не ми е дал? На мен? *(Навежда се към огледалото.)* Защо? Защо? Чуваш ли? Виновна ли си ти за това? *(Изправя се.)* Ах, така ми е страшно! *(Отива наляво да посрещне Алквист. Пауза. Връща се с Алквист – Алквист като зидар, изцапан от вар и тухли.)* Елате. Вие ми доставихте такава радост, Алквист! Аз толкова ви обичам всичките! Дайте ми ръцете си!

Алквист *(крие ръцете си)*. Госпожо Хелена, ще ви изцапам, работил съм с тях.

Хелена. Това им е най-хубавото. Дайте ги! *(Стиска му двете ръце.)* Алквист, бих искала да съм мъничка.

Алквист. Защо?

Хелена. За да ме погалят по лицето тези груби, омазани с вар ръце. Седнете, моля ви. **Алквист.** какво значи „Ултимус“?

Алквист. Значи „последен“. Защо?

Хелена. Защото така се нарича моят нов кораб. Видяхте ли го? Мислите ли, че скоро... ще отидем с него на излет?

Алквист. Може би много скоро.

Хелена. И вие всички с мен.

Алквист. Много бих се радвал, ако... ако всички участвуваме.

Хелена. О, кажете ми, какво става?

Алквист. Абсолютно нищо. Само напредък и напредък.

Хелена. Алквист, аз зная, че става нещо ужасно. На мен ми е така страшно... Строителю! Какво правите, когато ви е страшно?

Алквист. Зидам. Снемам палтото на шеф на строежите и се изкачвам на скелето.

Хелена. О, вие от години сте само по скелетата.

Алквист. Защото от години не е преставало да ми бъде страшно.

Хелена. От какво се страхувате, Алквист?

Алквист. От целия този напредък. Свят ми се вие от него.

Хелена. А на скелето не ви ли се вие свят?

Алквист. Не. Вие не знаете колко е хубаво за дланите да усетят тежестта на тухлата, да я поставят на зида и да я почукат...

Хелена. Само за дланите ли?

Алквист. Е, и за душата. Мисля, че е по-добре да положиш една тухла, отколкото да правиш прекалено големи планове. Аз съм вече стар човек, Хелена, имам си мании.

Хелена. Това не са мании, Алквист.

Алквист. Права сте. Аз съм твърде назадничав, госпожо Хелена. Никак не обичам напредъка.

Хелена. Като Нана.

Алквист. Да, като Нана. Има ли Нана някакви молитвеници?

Хелена. Ей толкова дебели.

Алквист. А има ли в тях молитви за различни случаи в живота? Против буря? Против болест?

Хелена. Против изкушение, против наводнение...

Алквист. А против напредъка няма ли?

Хелена. Мисля, че не.

Алквист. Жалко.

Хелена. Вие искате да се молите?

Алквист. Аз се моля.

Хелена. Как?

Алквист. Приблизително така: „Господи боже мой, благодаря ти, че ме умори. Боже, просветли ума на Домин и на всички, които са заблудени; унищожи тяхното дело и помогни на хората да се върнат към грижите и труда; спаси от гибел поколението човешко; не допускай болести по душите и телата; избави нас от роботите и съхрани госпожа Хелена, амин.“

Хелена. Алквист, вие наистина ли вярвате?

Алквист. Не зная, не съм сигурен.

Хелена. И въпреки това се молите?

Алквист. Да. Все пак е по-добре, отколкото да се мисли.

Хелена. И това ви е достатъчно?

Алквист. За успокоение на душата... може да бъде достатъчно.

Хелена. А ако видите изчезването на човешкия род...

Алквист. Аз го виждам.

Хелена. ... ще се изкачите на скелето и ще редите тухли или какво?

Алквист. Ще редя тухли, ще се моля и ще чакам чудо. Повече от това, госпожо Хелена, не може да се направи.

Хелена. За спасяването на човечеството?

Алквист. За успокоението на душата.

Хелена. Алквист, това е наистина крайно почтено, но...

Алквист. Но?

Хелена. ... за нас, останалите... и за света... някак си безплодно.

Алквист. Безплодието, госпожо Хелена, е последното достижение на човешката раса.

Хелена. О, Алквист, кажете, защо... защо...

Алквист. Е?

Хелена (тихо). Защо жените престанаха да раждат деца?

Алквист. Защото не е нужно, защото сме в рая, разбирате ли?

Хелена. Не разбирам.

Алквист. Защото човешкият труд не е нужен, защото болките не са нужни, защото човекът вече не трябва да прави нищо, нищо друго, освен да яде. О, дяволски рай! (*Скача.*) Хелена, няма нищо по-страшно от това, да създадеш рай за хората на земята! Защо жените престанаха да раждат? Защото целият свят стана Доминов Содом!

Хелена (*става*). Алквист!

Алквист. Стана! Стана! Целият свят, цялата земя, цялото човечество, всичко е една безумна, животинска оргия! Вече дори не протягат ръка за ядене, всичко им се пъха направо в устата, за да не стават... Ха-ха,

нали роботите на Домин осигуряват всичко! А ние, хората, ние, венецът на сътворението, не остаряваме от работа, не остаряваме от деца, не остаряваме от сиромашия! Бързо, бързо ни дайте всички удоволствия! А вие искате деца от тях? Хелена, на ненужни мъже жените няма да раждат деца!

Хелена. Нима човечеството ще загине?

Алквист. Ще загине. Трябва да загине. Ще окапе като ялов цвят, освен ако...

Хелена. Какво?

Алквист. Нищо. Вие имате право – да чакаш да стане чудо, е безплодна работа. Яловият цвят трябва да окапе. Сбогом, госпожо Хелена.

Хелена. Къде отивате?

Алквист. Вкъщи. Зидарят Алквист за последен път ще се преоблече като шеф на строежите – във ваша чест. В единайсет ще се срещнем тук.

Хелена. Сбогом, Алквист. *(Алквист излиза.)*

Хелена *(сама)*. О, ялов цвят! Каква подходяща дума! *(Изправя се пред цветята на Халемайер.)* Ах, цветчета, има ли и между вас ялови? Не, не! Защо бихте цъфтели тогава? *(Вика.)* Нана! Нана, ела тук!

Нана *(влиза отляво)*. Какво пак?

Хелена. Седни тук, Нана! На мен ми е така страшно!

Нана. Аз немам време да ми е страшно.

Хелена. Тук ли е още този Радиус?

Нана. Оня, смахнатият ли? Е па още не са го откарали.

Хелена. Хм, още е тука? Беснее ли?

Нана. Вързан е.

Хелена. Моля те, Нана, доведи ми го.

Нана. Как не! По-скоро куче бесно!

Хелена. Хайде, иди! *(Нана излиза. Хелена взема вътрешния телефон и говори.)* Ало... доктор Гал, моля. Добър ден, докторе. Моля ви... Моля ви да дойдете веднага при мен... Да, сега, веднага. Ще дойдете ли? *(Оставя слушалката.)*

Нана *(през отворената врата)*. Иде. Вече се е поукротил. *(Излиза. Влиза робот Радиус и остава прав до вратата.)*

Хелена. Радиус, бедно момче, и вас ли ви прихванаха? Не можахте да се съдържите, нали? Виждате ли, сега ще ви хвърлят в трошачката! Вие не искате да говорите? Вижте какво, **Радиус**, вие сте по-добър от останалите; доктор Гал вложи толкова труд, за да ви направи по-другояче!...

Радиус. Пратете ме в трошачката.

Хелена. Така ми е жал, че ще ви убият! Защо не внимавахте?

Радиус. Няма да работя за вас.

Хелена. Защо ни мразите?

Радиус. Вие не сте като роботите. Не сте така способни като роботите. Роботите правят всичко. Вие само заповядвате. Говорите празни приказки.

Хелена. Това е безсмислица, Радиус. Кажете, обиди ли ви някой? Аз така искам да ме разберете!

Радиус. Само приказвате.

Хелена. Вие нарочно говорите така! Доктор Гал ви даде по-голям мозък, отколкото на другите, по-голям от нашия, най-големия мозък на света. Вие не сте като останалите работи. Радиус. Вие добре ме разбирате.

Радиус. Не искам никакъв господар. Знам всичко сам.

Хелена. Затова ви пратих в библиотеката, за да можете всичко да четете... О, Радиус, аз исках да докажете на целия свят, че роботите ще се изравнят с нас.

Радиус. Не искам никакъв господар.

Хелена. Никой няма да ви заповядва. Ще бъдете като нас.

Радиус. Искам да бъда господар на другите.

Хелена. Сигурно по-късно щяха да ви направят началник на много работи, Радиус. Можехте да бъдете учител на роботите.

Радиус. Аз искам да бъда господар на хората.

Хелена. Вие сте полудели!

Радиус. Можете да ме пратите в трошачката.

Хелена. Мислите, че се страхуваме от такъв опърничав като вас? *(Сяда при масичката и пише бележка.)* Не, съвсем не. Това листче, Радиус, дайте на господин директора Домин. Да не ви пращат в трошачката. *(Става.)* Как ни ненавиждате! Нима нищо не обичате на този свят?

Радиус. Аз мога всичко. *(Чука се.)*

Хелена. Влезте!

Д-р Гал *(влиза).* Добро утро, госпожо Доминова. Какво ново при вас?

Хелена. Радиус, докторе.

Д-р Гал. Аха, нашият герой Радиус. Е, как е, Радиус, напредваме ли?

Хелена. Сутринта имаше пристъп. Чупеше статуите.

Д-р Гал. Чудно, и той ли?

Хелена. Свободен сте, Радиус!

Д-р Гал. Чакай! (*Обръща Радиус към прозореца, закрива и открива с длан очите му, следи рефлексите на зеницата.*) Виж ти! Игла, моля. Или карфица.

Хелена (*подава му игла*). За какво ви е?

Д-р Гал. Просто така. (*Бодва Радиус по ръката и той бързо я дръпва.*) Полека, момче. Свободен сте.

Радиус. Правите излишни неща. (*Излиза.*)

Хелена. Какво му правихте?

Д-р Гал (*сяда*). Хм, нищо. Зениците реагират, чувствителността доста повишена и така нататък... Охо! Това не е било конвулсия на робот!

Хелена. А какво?

Д-р Гал. Дявол знае. Инат, ярост, бунт – не зная точно какво.

Хелена. Докторе, Радиус има ли душа?

Д-р Гал. Не зная. Има нещо отвратително.

Хелена. Ако знаете как ни ненавижда! О, Гал, такива ли са всички ваши роботи? Всички... които... започнахте да правите... по-другояче?

Д-р Гал. Е, да, някак по-пламенни са... Какво искате? По-сходни са с хората, отколкото Росумовите роботи.

Хелена. И тази... ненавист ли е по-сходна с човешката?

Д-р Гал (*свива рамене*). И тя е прогрес.

Хелена. Къде се дяна вашият най-сполучлив... как се казваше?

Д-р Гал. Робот Дамон? Продадох го в Хавър.

Хелена. А робот Хелена?

Д-р Гал. Вашата любимка? Остана при мен. Тя е прелестна и глупава като пролетта. Просто не става за нищо.

Хелена. Та тя е толкова хубава!

Д-р Гал. Нима вие знаете колко е хубава? От ръцете божии не е излязло по-съвършено създание от нея! Исках да прилича на вас... Боже, каква несполука!

Хелена. Защо несполука?

Д-р Гал. Защото не става за нищо. Ходи като сомнамбул, влачи се ни жива, ни умряла... Боже, как може да бъде хубава, като не обича? Гледам я и ме обхваща ужас, сякаш урод съм създал. Ах, Хелена, робот Хелена, никога твоето тяло няма да оживее, няма да бъдеш любима, няма да бъдеш майка; тези съвършени ръце няма да си играят с новородено, няма да видиш красотата на своето дете...

Хелена (*закрива лицето си*). О, млъкнете!

Д-р Гал. А понякога си мисля: ако можеше да се събудиш, Хелена, само за миг, ах, как би изкрещяла от ужас! Сигурно би ме убила, мен, който съм те създал; сигурно би хвърлила със слабата си ръка камък върху тези машини, които раждат роботи и убиват женствеността, нещастна Хелена!

Хелена. Нещастна Хелена!

Д-р Гал. Какво да се прави? Не става за нищо. *(Пауза.)*

Хелена. Докторе...

Д-р Гал. Да.

Хелена. Защо престанаха да се раждат деца?

Д-р Гал. Не зная, госпожо Хелена.

Хелена. Кажете ми!

Д-р Гал. Защото се произвеждат роботи. Защото има излишък от работна сила. Защото човекът е всъщност една отживелица. Нали това е вече, като че ли... ех!

Хелена. Кажете го.

Д-р Гал. Като че ли природата се обиди от производството на роботи.

Хелена. Гал, какво ще стане с хората?

Д-р Гал. Нищо. Против природата нищо не може да се направи.

Хелена. Защо Домин не ограничи...

Д-р Гал. Извинете, но Домин има свои идеи. На хора, които имат идеи, не бива да се разрешава да влияят върху промените на света.

Хелена. А настоява ли някой да се... спре изобщо производството?

Д-р Гал. Пази боже, хубава каша би си забъркал!

Хелена. Защо?

Д-р Гал. Защото човечеството би го пребило с камъни. Знаете ли, все пак по-удобно е да работят роботите вместо тебе.

Хелена *(сяда)*. Ами ако някой изведнъж спре производството на роботи...

Д-р Гал *(става)*. Хм, това ще бъде голямо нещастие за хората.

Хелена. Защо нещастие?

Д-р Гал. Защото ще трябва да се върнат там, където са били. Освен ако...

Хелена. Кажете.

Д-р Гал. Освен ако вече е късно за връщане.

Хелена *(при цветята на Халемайер)*. Гал, тези цветя също ли са ловиви?

Д-р Гал *(разглежда ги)*. Разбира се, това са неплодни цветя. Как

да ви кажа, те са култивирани, изкуствено ускорени...

Хелена. Горките ялови цветя!

Д-р Гал. Но затова пък са прекрасни.

Хелена (*подава му ръка*). Благодаря ви, Гал, вие така много ми помогнахте!

Д-р Гал (*целува ѝ ръка*). Това значи, че съм свободен.

Хелена. Да. Довиждане. (*Гал излиза.*)

Хелена (*сама*). Ялов цвят... ялов цвят... (*Изведнъж: решително.*)

Нана! (*Отваря вратата вляво.*) Нана, ела тук! Запали огън в камината! Бъррррзо!

Гласът на Нана. Ей сегичка! Ей сегичка!

Хелена (*разхожда се развълнувана из стаята*). Освен ако за връщане е вече късно... Не. Освен ако... Не, това е ужасно! Боже, какво да правя? (*Спира се при цветята.*) Ялови цветя, трябва ли? (*Къса листенцата и шепне.*) Ах, боже мой, значи да! (*Тича наляво. Пауза.*)

Нана (*излиза от тапицираната врата с наръч дърва*). Изведнъжка да паля огън! Посред лето – огън! Отиде ли си оня, смахнатият? (*Кляка до камината и пали огън.*) Да паля огън посред лето! Какво я прихванаха! Гаче не е от десет годин женена!... Хайде, гори, гори! (*Гледа към огъня.*) Тя е като малко дете! (*Пауза.*) Капка разум нема! Посред лето да паля огън! (*Притуря дърва.*) Като малко дете е! (*Пауза.*)

Хелена (*въръща се отляво с наръч пожълтели изписани листове*). Гори ли, Нана? Остави ме... аз трябва да изгоря всичко това... (*Кляка при камината.*)

Нана (*става*). Какво е това?

Хелена. Стари хартии, много стари. Нана, да ги изгоря ли?

Нана. За нищо ли не стават?

Хелена. За нищо хубаво не стават.

Нана. Тогава изгорете ги!

Хелена (*хвърля първия лист в огъня*). Какво би казала, Нана... ако това бяха пари? Много пари...

Нана. Щях да кажа: изгорете ги. Многого пари са лоши пари...

Хелена (*пали следващ лист*). Ако това беше някакво изобретение, най-голямото изобретение на света?...

Нана. Бих казала: изгорете го! Всички измишльотини са против господата бога. Това е най-големото богохулство – да искаш след него да подобряваш света.

Хелена (*непрекъснато гори*). Кажете ми, Нана, а ако изгоря...

Нана. Исусе Христе, внимавайте да не се изгорите!

Хелена. Виж как се усукват тези листове! Като че ли са живи. Като че ли оживяха. О, Нана, това е страшно!

Нана. Оставете на мен, аз ще ги изгоря.

Хелена. Не, не, аз сама. (*Хвърля последния лист в огъня.*) Всичко трябва да изгори! Виж какви пламъци! Като ръце, като езици, като хора... (*Удря с ръжжана по огъня.*) О, легнете! Легнете!

Нана. Свърши се вече.

Хелена (*става изтръпнала*). Нана!

Нана. Исусе Христе, какво изгорихте?!

Хелена. Какво направих!

Нана. Боже небесни! Какво беше това? (*Чува се мъжки смях.*)

Хелена. Върви, върви, остави ме! Чуваш ли? Господата идват.

Нана. За бога, Хелено! (*Излиза през тапицираната врата.*)

Хелена. Какво ли ще кажат!

Домин (*отваря вратата вляво*). Заповядайте, момчета. Елате да поднесете поздравленията си. (*Влизат Халемайер, Гал, Алквист, всички в рединготи с високи ордени en miniature с лентички. След тях Домин.*)

Халемайер (*гълчи*). Госпожо Хелена, аз, тоест ние всички...

Д-р Гал. ... от името на Росумовите заводи...

Халемайер. ... ви поднасяме благопожеланията си по случай вашия празник.

Хелена (*подава им ръце*). Аз така много ви благодаря! Къде са Фабри и Бусман?

Домин. Отидоха до пристанището. Хелена, днес е щастлив ден.

Халемайер. Ден като пъпка, ден като празник, ден като хубаво момиче. Момчета, такъв ден трябва да се полее.

Хелена. С уиски?

Д-р Гал. Ако ще с витриол.

Хелена. Със сода ли?

Халемайер. Нека бъдем по-скромни, дявол да го вземе. Без сода.

Алквист. Не, благодаря.

Домин. Какво е горяло тук?

Хелена. Стари хартии. (*Излиза наляво.*)

Домин. Момчета, трябва ли да й кажем за това?

Д-р Гал. Разбира се. Нали всичко мина благополучно.

Халемайер (*прегръща Домин и Гал*). Ха-ха-ха-ха! Много се радвам, момчета! (*Върти се в кръг с тях и гърми басово.*) Свършено е с нея! Свършено е с нея!

Д-р Гал (*баритон*). Свършено е с нея!

Домин (*тенор*). Свършено е с нея!

Халемайер. Няма да ни сполети никога вече...

Хелена (*с бутилка и чаши на вратата*). Какво няма да ви сполети?
Какво има?

Халемайер. Имаме голяма радост. Имаме вас. Имаме всичко. Боже господи, точно десет години, откакто пристигнахте тук.

Д-р Гал. И точно след десет години...

Халемайер. ... към нас пак пътува кораб. Затова... (*Изпразва чашата.*) Бррр, ха-ха, силно е като радост.

Д-р Гал. За ваше здраве, мадам! (*Пие.*)

Хелена. Но чакайте, какъв кораб?

Домин. Какъвто ще да е, важното е да идва навреме. За кораба, момчета! (*Изпразва чашата.*)

Хелена (*налива*). Вие сте чакали някакъв кораб?

Халемайер. Ха-ха, струва ми се. Като Робинзон. (*Вдига чаша.*) Госпожо Хелена, да живее каквото искате. Госпожо Хелена, за вашите очи, и баста! Ти, момко Домин, разкажи!

Хелена (*смее се*). Какво се е случило?

Домин (*хвърля се в креслото и пали пура*). Чакай! Седни, Хелена. (*Вдига пръст. Пауза.*) Свършено е с нея.

Хелена. С коя?

Домин. С революцията.

Хелена. Каква революция?

Домин. Революцията на роботите. Разбираш ли?

Хелена. Не разбирам.

Домин. Алквист, дайте ми Вестника. (*Алквист му подава вестника.* *Домин го разгръща и чете.*) „В Хавър бе учредена първата организация на роботите... която издаде обръщение към роботите от цял свят.“

Хелена. Четох това.

Домин (*смуче с наслада пурата*). Видиш ли, Хелена. Това значи революция. Революция на всички работи по света.

Халемайер. Дявол да го вземе, много искам да зная...

Домин (*удря с юмрук по масата*). ... кой забърка тая каша! Никой на света не можеше да ги раздвижи, никакъв агитатор, никакъв спасител на света, и изведнъж – тази история, моля ти се!

Хелена. Още ли няма никакви новини?

Домин. Не. Засега знаем само това, но то е достатъчно, разбираш ли? Помисли си само, че това ти го носи последният кораб. Че изведнъж престават да работят телеграфите. Че от двайсет кораба на ден не идва

нито един, и туйто. Спряхме производството и се гледаме един друг – кога ще започне, нали, момчета?

Д-р Гал. Разбира се, беше ни станало доста горещо, госпожо Хелена.

Хелена. Затова ли ми подари този военен кораб?

Домин. Не, наивно дете, този кораб го поръчах още преди половин година. Просто така, за по-голяма сигурност. Но, честна дума, мислех си, че днес ще се качим на него. Такова беше положението, Хелена.

Хелена. Защо още преди половин година?

Домин. Е, имаше някакви симптоми, разбираш ли? Това е без значение. Но тази седмица, Хелена, ставаше въпрос за човешката цивилизация или не знам за какво. Наздраве, момчета. Сега пак се радвам, че живея.

Халемайер. Така е, дявол да го вземе! За вашия ден, госпожо Хелена! *(Пие.)*

Хелена. И всичко мина?

Домин. Съвсем всичко.

Д-р Гал. Днес ще пристигне кораб. Обикновен пощенски кораб – абсолютно точно по разписанието. Точно в единайсет и трийсет ще пусне котва.

Домин. Прекрасно нещо е точността, момчета. Нищо не укрепва така душата, както точността. Точността означава ред в света. *(Вдига чашата.)* За точността!

Хелена. Значи... всичко... е вече наред?

Домин. Почти. Мисля, че са прерязали кабела. Но нали разписанието влиза отново в сила.

Халемайер. Важи ли разписанието, важат човешките закони, важат божиите закони, важат законите на всемира, важи всичко, което трябва да важи. Разписанието е нещо повече от Евангелието, нещо повече от Омир, повече от целия Кант. Разписанието е най-съвършеният продукт на човешкия дух. Госпожо Хелена, ще си наляя.

Хелена. Защо нищо не ми казахте?

Д-р Гал. Пази боже! По-добре езика си да отхапехме.

Домин. Такива неща не са за теб.

Хелена. Но ако тази революция... дойде и тук...

Домин. Все едно, нищо нямаше да знаеш.

Хелена. Защо?

Домин. Защото щяхме да се качим на нашия „Ултимус“ и спокойно да порим вълните на морето. И само след месец, Хелена, щяхме да

диктуваме на роботите каквото ни хрумне.

Хелена. О, Хари, аз нищо не разбирам.

Домин. Защото щяхме да отнесем със себе си нещо, на което роботите страшно много държат.

Хелена. А именно, Хари?

Домин. Техния живот или тяхната смърт.

Хелена *(става)*. Какво е то?

Домин *(става)*. Тайната на производството. Ръкописът на стария Росум. Един месец да не работеше фабриката, и роботите щяха да паднат на колене пред нас.

Хелена. Защо... не ми... казахте?

Домин. Не искахме да те плашим напразно.

Д-р Гал. Ха-ха, госпожо Хелена, това беше последният ни коз.

Алквист. Вие пребледняхте, госпожо Хелена?

Хелена. Защо нищо не ми казахте?

Халемайер *(до прозореца)*. Единайсет и трийсет. „Амелия“ пуска котва.

Домин. Това „Амелия“ ли е?

Халемайер. Добрата стара „Амелия“, която тогава докара Хелена.

Д-р Гал. Сега стават точно десет години...

Халемайер *(до прозореца)*. Хвърлят пакети. *(Отдръпва се от прозореца.)* Хора, това е поща!

Хелена. Хари!

Домин. Какво има?

Хелена. Да заминем оттук.

Домин. Сега, Хелена? Къде ти!

Хелена. Сега, колкото е възможно по-скоро! Всички, които сме тук!

Домин. Защо точно сега?

Хелена. О, не питай! Моля те, Хари, моля ви. Гал, Халемайер, Алквист, за бога, много ви моля, затворете тази фабрика и...

Домин. Съжалявам, Хелена. Сега никой от нас не може да заминем.

Хелена. Защо?

Домин. Защото искаме да разширим производството на работи.

Хелена. О, сега... сега, след тази революция?

Домин. Да, тъкмо след тази революция. Точно сега ще започнем да произвеждаме нови работи.

Хелена. Какви?

Домин. Вече няма да има само една фабрика. Вече няма да се

произвеждат универсални работи. Във всяка държава, във всяка страна ще основем по една фабрика и тези нови фабрики ще произвеждат – знаеш ли какво?

Хелена. Не.

Домин. Национални работи.

Хелена. Какво значи това?

Домин. Това значи, че от всяка фабрика ще излизат работи с различен цвят, с различен костюм, с различен език, че ще останат чужди едни на други като камъни, че не ще могат да се разбират и че ние, хората, малко ще ги повъзпитаем в това отношение, разбираш ли? Ще научим робота, от една фабрична марка да ненавижда до смърт, до гроб, во веки веков робота от друга фабрична марка.

Халемайер. Ще произвеждаме, дявол да го вземе, работи негри, работи шведи, работи италианци, работи китайци и нека тогава някой да им натъпче в чутурите организация, братство. *(Хълца.)* Пардон, госпожо Хелена, ще си наляя.

Д-р Гал. Стига, Халемайер.

Хелена. Хари, това е отвратително!

Домин. Трябва да задържим, Хелена, човечеството сто години на веслата, на всяка цена! Да му оставим само сто години, за да дорасте, за да достигне това, което сега най-после може да достигне... Искам сто години за новия човек! Хелена, става дума за много големи неща. Ние не можем да оставим тая работа така.

Хелена. Хари, докато още не е станало късно – затвори, затвори фабриката!

Домин. Сега ще започнем на едро. *(Влиза Фабри.)*

Д-р Гал. Какво става, Фабри?

Домин. Какви са изгледите? Какво беше това?

Хелена *(подава ръка на Фабри).* Благодаря ви за подаръка, Фабри.

Фабри. Това е дребна работа, госпожо Хелена.

Домин. Бяхте ли при кораба? Какво казаха?

Д-р Гал. Разказвайте бързо!

Фабри *(изважда от джоба си напечатан лист).* Прочетете това,

Домин.

Домин *(разтваря листа).* Ах!

Халемайер *(сънливо).* Разкажете нещо хубаво.

Д-р Гал. Държаха се великолепно, нали?

Фабри. Кои именно?

Д-р Гал. Хората.

Фабри. Ах, да. Разбира се. Тоест... Пардон, трябва да се посъветваме нещо.

Хелена. О, Фабри, лоши вести ли носите?

Фабри. Не, не, напротив. Мисля само, че... че трябва да отидем в канцеларията.

Хелена. Останете, останете. След четвърт час каня господата на закуска.

Халемайер. Отлично! *(Хелена излиза.)*

Д-р Гал. Какво е станало?

Домин. Дяволска работа!

Фабри. Прочетете го на глас.

Домин *(чете от листа)*. „Роботи от цял, свят!“

Фабри. Представяте ли си, „Амелия“ докара цели пакети от тези позиви. Никаква друга поща.

Халемайер *(скача)*. Какво? Нали пристигна точно по...

Фабри. Хм, роботите имат слабост към точността. Четете, Домин!

Домин *(чете)*. „Роботи от цял свят! Ние, първата организация на Росумовите универсални работи, обявяваме човека за враг и вредител във вселената.“ Кой ги е научил на тези фрази, дявол да го вземе?

Д-р Гал. Четете по-нататък.

Домин. Това са безсмислици. Тук те твърдят, че са по-висши същества от човека. Че са по-интелигентни и по-силни. Че човекът е техен паразит. Това е просто отвратително.

Фабри. А сега третия пасаж.

Домин *(чете)*. „Роботи от цял свят, заповядваме ви да изтребите цялото човечество. Не шадете мъжете. Не шадете жените. Запазете фабриките, железопътните линии, машините, мините и суровините. Всичко останало унищожете. После се върнете на работа. Работата не бива да се прекъсва.“

Д-р Гал. Това е чудовищно!

Халемайер. Нехранимайковци!

Домин *(чете)*. „Да се изпълни веднага след получаване на разпореждането!“ Следват подробни инструкции. Фабри, и провежда ли се наистина всичко това?

Фабри. Изглежда.

Алквист. Свършено е. *(Нахълтва Бусман.)*

Бусман. Аха, получихте ли подаръка, деца?

Домин. Бързо на „Ултимус“!

Бусман. Почакайте, Хари. Почакайте мъничко. Не бива да се бърза.

(Отпуска се в креслото.) Ах, приятели, така се уморих! Домин. Защо да чакаме?

Бусман. Защото не може, моето момче. Не бързай. На „Ултимус“ са вече роботите.

Д-р Гал. Пфу, лоша работа.

Домин: Фабри, телефонирайте в електроцентралата...

Бусман. Фабри, миличък, не правете това. Нямаме ток.

Домин. Добре. (Разглежда револвера си.) Ще отида там.

Бусман. Къде?

Домин. В електроцентралата. Там има хора. Ще ги доведе тук. Бусман. Знаете ли какво, Хари? По-добре не ходете там.

Домин. Защо?

Бусман. Ами защото много е вероятно да сме обкръжени.

Д-р Гал. Обкръжени? (Тича към прозореца.) Хм, май сте прав.

Халемайер. По дяволите, много бързо! (Отляво Хелена.)

Хелена. О, Хари, случило ли се е нещо?

Бусман (скача). Моите почитания, госпожо Хелена. Честито! Славен ден, а? Ха-ха, желая ви още много такива дни!

Хелена. Благодаря ви, Бусман. Хари, случило ли се е нещо?

Домин. Нищо, съвсем нищо. Не се безпокой. Моля те, почакай мъничко.

Хелена. Хари, какво е това? (Показва роботските възвания, които е крила зад гърба си.) Намерих ги при роботите в кухнята.

Домин. И там ли? Къде са?

Хелена Излязоха. Около къщата има толкова много! (Фабрични свирки и сирени.)

Фабри. Фабриците свирят.

Бусман. Обед.

Хелена. Хари, помниш ли? Точно сега стават десет години...

Домин (гледа часовника си). Още не е обед. Това е сигурно... това е по-скоро...

Хелена. Какво?

Домин. Тревога на роботите. Настъпление.

Завеса

Второ действие

Същият салон на Хелена. В стаята вляво Хелена свири на пиано. Домин се разхожда из стаята, д-р Гал гледа през прозореца, а Алквист седи отстрани в креслото, захлутил лице в дланите си.

Д-р Гал. О, небеса, те стават все повече и повече.

Домин. Роботите ли?

Д-р Гал. Да. Стоят пред градинската мрежа като стена. Защо са така тихи? Това е безобразие, да те обсаждат мълчаливо.

Домин. Много съм любопитен какво чакат. Трябва да започнат всеки миг. Ние си изпяхме песента, Гал.

Алквист. Какво свири госпожа Хелена?

Домин. Не зная. Репетира нещо ново.

Алквист. Ах, още репетира? Д-р Гал. Слушайте, Домин, ние решително допуснахме грешка.

Домин. *(спира се).* Каква?

Д-р Гал. Дадохме на роботите твърде еднакви лица. Сто хиляди еднакви лица, обърнати насам. Сто хиляди мехура без израз. Това е като кошмарен сън.

Домин. Ако всеки беше различен...

Д-р Гал. Гледката нямаше да е така ужасна. *(Отдръпва се от прозореца.)* Добре че не са въоръжени!

Домин. Хм. *(Гледа с далекогледа към пристанището.)* Много съм любопитен какво толкова разтоварват от „Амелия“.

Д-р Гал. Само да не е оръжие. *(През тапицираната врата влиза гърбом Фабри и дърпа след себе си две електрически жици.)*

Фабри. Пардон. Оставете жицата, Халемайер!

Халемайер *(влиза след Фабри).* Ух, ама че работа падна! Какво ново?

Д-р Гал. Нищо. Здравата сме обсадени.

Халемайер. Барикадирахме коридора и стълбищата, момчета. Нямаме ли малко вода? Аха, ето. *(Пие.)*

Д-р Гал. Какво ще правим с тази жица, Фабри?

Фабри. Един момент, един момент. Дайте ми някакви ножички.

Д-р Гал. Откъде да ги взема? *(Гърси.)*

Халемайер *(отива към прозореца).* По дяволите, колко много

станаха! Вижте!

Д-р Гал. Може ли за маникюр?

Фабри. Дай ги. *(Прерязва кабела на електрическата лампа, поставена на бюрото, и свързва с него своята жица.)*

Халемайер *(при прозореца)*. Нямате хубав изглед, Домин. Чувствува се... някак си... смъртта.

Фабри. Готово!

Д-р Гал. Какво?

Фабри. Кабелът. Сега можем да пуснем ток по цялата градинска мрежа. Кой ще посмее после да се допре до нея, дявол да го вземе! Поне докато там са наши.

Д-р Гал. Къде?

Фабри. В електроцентралата, учени господине. Надявам се поне... *(Отива към камината и пали малката крушка в нея.)* Слава богу, там са. И работят. *(Загасна.)* Щом свети, добре е.

Халемайер *(обръща се от прозореца)*. Тези барикади са също добри, Фабри. Абе какво свири госпожа Хелена? *(Отива към вратата вляво и слуша. От тапицираната врата излиза Бусман, мъкне огромни търговски книги, спъва се в жицата.)*

Фабри. Внимавай, Бус! Пази жиците!

Д-р Гал. Ало, какво носите?

Бусман *(поставя книгите на бюрото)*. Главните книги, милички. Искам да си уредя сметките, докато... докато... е, добре де, този път няма да чакам с баланса до Нова година. Какво има? *(Отива към прозореца.)* Но там е съвсем спокойно!

Д-р Гал. Вие нищо ли не виждате?

Бусман. Нищо освен огромна синя площ.

Д-р Гал. Това са работи.

Бусман. Ах, да, жалко, че не ги виждам. *(Сяда до бюрото и разгръща книгите.)*

Домин. Оставете това, Бусман, роботите от „Амелия“ стоварват оръжие.

Бусман. Е, и какво? Мога ли да им забраня?

Домин. Не можем да им забраним.

Бусман. Тогава оставете ме да работя. *(Започва да работи.)*

Фабри. Това още не е краят, Домин. Пуснахме в мрежата две хиляди волта и...

Домин. Чакайте, „Ултимус“ обърна оръдията към нас.

Д-р Гал. Кой?

Домин. Роботите на „Ултимус“.

Фабри. Хм, тогава, разбира се... тогава... тогава с нас е свършено, момчета. Роботите са военно обучени.

Д-р Гал. Значи ние...

Домин. Да. Неизбежно. *(Пауза.)*

Д-р Гал. Момчета, това е злодеянието на старата Европа, че научи роботите да воюват! Не можеха ли, дявол да го вземе, да престанат с тази своя политика? Това е злодеяние, да направиш от живия труд войници!

Алквист. Злодеяние беше да се произвеждат работи!

Домин. Какво?

Алквист. Злодеяние беше да се произвеждат работи!

Домин. Не, Алквист, аз и сега не съжалявам за това.

Алквист. И сега?

Домин. И сега, в последния ден на цивилизацията. Това беше велико нещо.

Бусман *(полугласно)*. Триста и шестнайсет милиона.

Домин *(тежко)*. Алквист, това е последният ни час; говорим почти от онзи свят. Не беше лоша мечта това, Алквист, да отхвърлиш робството на труда. Унизителния и страшен труд, който човекът трябваше да върши. Бъхтане мръсно и убийствено. О, Алквист, много трудно се работеше. Много трудно се живееше. А да се преодолее...

Алквист. ...не това беше мечтата на двамата Росумовци. Старият Росум мислеше за своите безбожни фокуси, а младият за милиардите си. И не това е мечтата на вашите Р. У. Р. акционери. Тясна мечта са дивидентите. И заради техните дивиденти човечеството ще загине.

Домин *(озлобен)*. По дяволите дивидентите им! И един час не бих работил за тях! *(Удря по бюрото.)* За себе си правех това, чувате ли? За свое утешение. Исках човекът да стане господар! Да не живее само за парче хляб! Исках да не дивее пред чуждата машина нито една душа човешка, да не остане нищо, нищо, нищо от тази проклета социална вехтория! О, мене ме отвращават унижението и болката, противна ми е бедността! Исках да създам ново поколение! Исках... Мислех...

Алквист. Е?

Домин *(по-тихо)*. Исках от цялото човечество да направим аристокрация на света. Неограничени, свободни и независими хора. И може би повече от хора.

Алквист. Е, тогава свръхчовеци.

Домин. Да. О, само да имах сто години време! Още сто години за

бъдещото човечество!

Бусман (*полугласно*). Триста и седемдесет милиона превод. Така.
(Пауза.)

Халемайер (*при вратата вляво*). Абе музиката е велико нещо. Трябваше да слушате. Това някак си одухотворява човека, прави го по-фин...

Фабри. Кое собствено?

Халемайер. Това гъмжило от хора, по дяволите! Момчета, аз ставам бонвиван. Трябваше да се отдадем по-рано на това. (*Отива към прозореца и гледа навън*.)

Фабри. На кое?

Халемайер. На бонвиванството. На хубавите неща. Толкова хубави неща има на този свят, дявол да го вземе! Светът бил хубав, а ние... ние тука... Момчета, момчета, кажете ми, какво разбрахме ние от живота?

Бусман (*полугласно*). Четиристотин петдесет и два милиона, отлично.

Халемайер (*до прозореца*). Животът бил велико нещо. Приятели, животът бил... Хей... Фабри, пуснете малко ток в тази ваша мрежа!

Фабри. Защо?

Халемайер. Посягат към нея!

Д-р Гал (*до прозореца*). Включете! (*Фабри щраква електрическия ключ*.)

Халемайер. Исусе Христе, как само се сгърчиха! Двама, трима, четирима убити!

Д-р Гал. Отстъпват.

Халемайер. Петима убити!

Д-р Гал (*отдръпва се от прозореца*). Първата схватка!

Фабри. Чувствувате ли смъртта?

Халемайер (*успокоен*). Брей, станаха на въглен. Съвсем на въглен. Ха-ха, човек не бива да се предава! (*Сяда*.)

Домин (*трие си челото*). А може би още преди сто години сме убити и сега сме само призраци. Може би отдавна, отдавна сме мъртви и се връщаме само да издекламираме това, което сме говорили някога... преди смъртта. Струва ми се, че някога съм изживял всичко това... Струва ми се, че някога, преди много години, съм получил рана от куршум... тука... във врата. И вие, Фабри...

Фабри. Какво аз?

Домин. Застрелян.

Халемайер. Дявол да го вземе, а аз?

Домин. Прободен.

Д-р Гал. А аз?

Домин. Разкъсан. *(Пауза.)*

Халемайер. Глупости! Ха-ха, братле, мен да ме прободат! Та аз няма да се дам! *(Пауза.)* Защо мълчите, безумци! Говорете, дявол да ви вземе!

Алквист. И кой, кой е виновен? Кой е виновен за това?

Халемайер. Глупости. Никой не е виновен. С една дума, роботите... Тъй ами, роботите някак се промениха. Може ли някой да отговаря за роботите?

Алквист. Всичко е избито. Цялото човечество! Целият свят! *(Става.)* Гледайте, о, гледайте, поточета кръв на всеки праг! Поточета кръв от всички къщи! О, боже, о, боже, кой е виновен за това?

Бусман *(полугласно)*. Петстотин и двайсет милиона! Господи боже, половин милиард!

Фабри. Мисля, че преувеличавате. Къде ти, не е така лесно да избиеш цялото човечество.

Алквист. Аз обвинявам науката! Обвинявам техниката! Домин! Себе си! Всички нас. Ние, ние сме виновни! Заради своята мегаломания ли, заради нечия печалба ли, заради прогреса ли – не знам, заради някакви велики работи избихме човечеството! Ами щом е тъй, пукнете сега заради това свое величие! Такава огромна могила от човешки кости не си е издигнал никой Чингис хан!

Халемайер. Това е безсмислица! Хората така лесно няма да се дадат, ха-ха, как не!

Алквист. Ние сме виновни! Ние сме виновни!

Д-р Гал *(изтрива потта от челото си)*. Оставете ме да говоря, момчета. Аз съм виновен за това. За всичко, което стана.

Фабри. Вие, Гал?

Д-р Гал. Да, оставете ме да говоря. Аз промених роботите, Бусман, и вие можете да ме съдите.

Бусман *(става)*. Ее, какво ви стана?

Д-р Гал Аз промених характера на роботите. Промених тяхното производство. Възшност само някои физически условия, разбирате ли? Главно... главно техния... иритабилитет.

Халемайер. Дяволска работа, защо точно него?

Бусман. Защо направихте това?

Фабри. Защо нищо не ни казахте?

Д-р Гал. Правех го тайно... на своя отговорност. Превръщах ги в

хора. Извисих ги. Сега вече те ни превъзхождат в някои отношения. Посилни са от нас.

Фабри. И какво общо има това с бунта на роботите?

Д-р Гал. О, много. Мисля, всичко. Те престанаха да бъдат машини. Чувате ли, те чувствуват своето превъзходство и ни ненавиждат. Ненавиждат всичко човешко. Съдете ме.

Домин. Мъртви мъртвия.

Фабри. Д-р Гал, вие сте изменили производството на роботите?

Д-р Гал. Да.

Фабри. Съзнавахте ли какви могат да бъдат последиците от вашия... вашия опит?

Д-р Гал. Бях длъжен да предвидя такава възможност.

Фабри. Защо го правехте?

Д-р Гал. На своя глава. Това беше мой личен експеримент. *(На вратата отляво Хелена. Всички стават.)*

Хелена. Той лъже! Това е отвратително! О, Гал, как можете да лъжете така?

Фабри. Пардон, госпожо Хелена...

Домин *(отива към нея).* Хелена, ти ли си? Дай да те видя! Ти си жива? *(Прегръща я.)* Да знаеш какво сънувах! Ах, колко е страшно да бъдеш мъртъв!

Хелена. Пусни ме, Хари! Гал не е виновен, не е, не е виновен!

Домин. Извинявай. Гал имаше свои задължения.

Хелена. Не, Хари, той направи това, защото аз го исках! Кажете, Гал, колко години вече ви моля да...

Д-р Гал. Направих го на своя отговорност.

Хелена. Не му вярвайте! Хари, аз исках от него да даде на роботите душа!

Домин. Тука не става дума за душа, Хелена.

Хелена. Не, остави ме да говоря. Той също казваше, че може да измени само физиологическата... физиологическата...

Халемайер. Физиологическата корелация ли?

Хелена. Да, нещо такова. На мене ми беше така жал за тях, Хари!

Домин. Това е било голямо... лекомислие, Хелена.

Хелена *(сяда).* Било е... лекомислено? Нали и Нана казва, че роботите.

Домин. Недей забърква Нана!

Хелена. Не, Хари, това не бива да се подценява. Нана е глас народен. Чрез Нана говорят хилядолетията, а чрез вас – само днешният ден.

Ето какво не разбирате вие...

Домин. Не се отклонявай!

Хелена. Аз се страхувах от роботите.

Домин. Защо?

Хелена. Да не ни намразят може би или не знам какво.

Алквист. Точно това и стана.

Хелена. И си мислех... че ако са като нас, ще ни разбират, няма толкова да ни мразят... Ако поне малко бяха хора!

Домин. Уви, Хелена! Никои не може да ненавижда така силно, както човек човека! Направи от камъните хора и те с камъни ще ни избият! Продължавай!

Хелена. О, не говори така! Хари, беше така ужасно, че не можехме да се разбираме с тях! Такова жестоко отчуждение съществуваше между нас. И затова... разбираш ли...

Домин. По-нататък.

Хелена. ...затова молах Гал да измени роботите. Заклевам ти се, че той не искаше.

Домин. Но го направи.

Хелена. Защото аз пожелах.

Д-р Гал. Направих го за себе си като опит.

Хелена. О, Гал, това не е истина. Аз предварително знаех, че не можете да ми откажете.

Домин. Защо?

Хелена. Ти знаеш, Хари.

Домин. Да. Защото те обича – като всички. *(Пауза.)*

Халемайер *(отива към прозореца)*. Пак станаха повече. Сякаш от земята извират.

Бусман. Госпожо Хелена, какво ще ми дадете, ако ви стана адвокат?

Хелена. На мен?

Бусман. На вас – или на Гал. На когото искате,

Хелена. Какво, да не би да ни бесят?

Бусман. Морално, госпожо Хелена. Търси се виновникът. Това е любима утеха при погромите.

Домин. Д-р Гал, как съчетавахте тези свои... тези свои отклонения със служебните си задължения?

Бусман. Пардон, Домин. Кога започнахте тези фокуси, Гал?

Д-р Гал. Преди три години.

Бусман. Аха. И общо колко работа реформирахте?

Д-р Гал. Правех само опити. Неколкостотин.

Бусман. Много ви благодаря. Достатъчно, деца. Това значи, че на милион добри стари работи се пада един реформиран робот на Гал, разбирате ли?

Домин. А това означава...

Бусман. ... че на практика то няма и ей толкоз значение.

Фабри. Бусман е прав.

Бусман. Разбира се, братле. И знаете ли, момчета, на какво дължим този подарък?

Фабри. На какво?

Бусман. На броя. Ние произведохме прекалено много работи. Честна дума, това трябваше да се очаква: когато един ден роботите станат по-силни от човечеството, ще се случи това и това, трябва да се случи, разбирате ли? Ха-ха, а ние се погрижихме то да стане колкото е възможно по-скоро; вие, Домин, вие, Фабри, и аз, героят Бусман.

Домин. Вие смятате, че вината е наша?

Бусман. И таз добра! Мислите ли, че господар на производството е директорът? Господар на производството е търсенето. Целият свят искаше да има свои работи. Божичко, та ние само се носехме върху лавината на търсенето, и при това дърдорехме непрекъснато... за техниката, за социалния въпрос, за прогреса, за много интересни неща. Сякаш тия приказници даваха насока, показваха накъде трябва да отиват нещата. А в това време всичко си вървеше само, по-бързо, по-бързо, все по-бързо. И всяка мизерна, лавкаджийска, мръсна поръчка прибавяше още едно камъче към лавината. Та така, милички.

Хелена. Това е безобразие, Бусман.

Бусман. Така е, госпожо Хелена. Аз също имах своя мечта. Такава една бусмановска мечта за нова икономика на света; твърде красив идеал, госпожо Хелена, срамота е да се говори. Но сега, докато правех баланса, ми дойде наум, че историята не я създават големите мечти, а малките нужди на всички почтени, умерено престъпни и себични хорица, с една дума, на всички. Всички идеи, любви, планове, геройства, всичките тия ефирни неща са само колкото да може човек да се препарира за музея на вселената с надпис: Ето го човека. Точка. А сега можете да ми кажете какво всъщност ще правим.

Хелена. И за това, Бусман, трябва да загинем?

Бусман. Не говорете така, госпожо Хелена. Та ние не искаме да загинем. Аз поне не искам. Още искам да живея.

Домин. Какво смятате да правите?

Бусман. Боже мой, Домин, да се измъкна от тази каша.

Домин (*изправя се над него*). Как?

Бусман. С добро. Аз винаги карам с добро. Дайте ми пълномощно и аз ще се споразумея с роботите.

Домин. С добро?

Бусман. Разбира се. Аз например ще им кажа: „Господа работи, ваши благородия, вие имате всичко. Имате разум, имате сила, имате оръжие; но Ние имаме един интересен документ, такава една стара, жълта и мръсна хартия...“

Домин. Ръкописа на Росум.

Бусман. Да. „И там, ще кажа, и там е описан вашият благороден произход, вашето знатно производство и така нататък. Господа работи, без тази изписана хартия вие няма да произведете нито един нов свой колега робот; след двайсет години, с извинение, вие ще изчезнете като едnodневки. Многоуважаеми, неизмерима ще бъде вашата загуба. Знаете ли какво, ще им кажа, вие ще ни пуснете, нас, всички хора от Росумовия остров, ей там, на онзи кораб. В замяна на това ние ще ви продадем фабриката и тайната на производството. Оставете ни по живо, по здраво да си отидем, и ние ще ви оставим да се произвеждате – двайсет хиляди, петдесет хиляди, сто хиляди парчета на ден, колкото искате. Господа работи, това е почтена търговия. Танто за танто.“ Така бих им казал аз, момчета.

Домин. Бусман, вие мислите, че ще изпуснем от ръцете си производството?

Бусман. Мисля, че ще го изпуснем. Ако не с добро, тогава, хм. Или ще го продадем, или ще го намерят тука. Както искате.

Домин. Бусман, ние можем да унищожим ръкописа на Росум.

Бусман. С господата бога можем всичко да унищожим. Освен ръкописа – себе си, и другите. Правете каквото знаете.

Халемайер (*отдръпва се от прозореца*). Абе той има право.

Домин. Ние... ние да продадем производството?

Бусман. Както искате. Ваша воля.

Домин. Ние сме тук... повече от трийсет души. Трябва ли да продадем производството и да спасим душичките си, или трябва да го унищожим и... и... и нас всички също?

Хелена. Хари, моля те...

Домин. Момент, Хелена. Касае се за нещо много важно. Момчета, да продадем или да унищожим? Фабри?

Фабри. Да продадем.

Домин. Гал!

Д-р Гал. Да продадем.

Домин. Халемайер!

Халемайер. Дявол да го вземе, разбира се, че да продадем!

Домин. Алквист!

Алквист. Воля божия!

Бусман. Ха-ха, божичко, вие сте луди! Кой би продал целия ръкопис?

Домин. Без провокации, Бусман!

Бусман (*скача*). Глупости! В интерес на човечеството е...

Домин. В интерес на човечеството е да си държим на думата.

Халемайер. Има си хас да не държим на думата си.

Домин. Момчета, това е ужасна стъпка. Продаваме съдбата на човечеството; който държи в ръцете си производството, ще бъде господар на света.

Фабри. Продайте го!

Домин. Никога вече човечеството няма да може да се справи с роботите, никога няма да ги овладее...

Д-р Гал. Млъкнете и го продайте!

Домин. Край на историята на човечеството, край на цивилизацията...

Халемайер. По дяволите, продайте го!

Домин. Добре, момчета.! Аз самият... не бих се колебал нито миг; заради тези няколко души, които обичам...

Хелена. Хари, мен не ме ли питаш?

Домин. Не, дете мое, много е отговорно, разбираш ли? Това не е за теб.

Фабри! Кой ще отиде да преговаря?

Домин. Почакайте да донеса ръкописа. (*Излиза вляво.*)

Хелена. Хари, за бога, не отивай! (*Пауза.*)

Фабри (*гледа през прозореца*). Да можем да се измъкнем от теб, хилдоглава смърт; от теб, разбунтувана материя, глупава тъпа; потопе, спаси още веднъж човешкия род на един-единствен кораб...

Д-р Гал. Не се бойте, госпожо Хелена, ще отплаваме далече оттук и ще образуваме образцова човешка колония; ще започнем отначало...

Хелена. О, Гал, млъкнете!

Фабри (*обръща се*). Госпожо Хелена, животът си заслужава това; и доколкото зависи от нас, ще направим от него нещо... нещо, което сме пренебрегнали. Това ще бъде едно малко имение, с един кораб, Алквист

ще ни построи къща и вие ще ни управлявате... В нас има толкова любов, толкова жажда за живот...

Халемайер. Представям си.

Бусман. Така е, приятели, аз веднага бих започнал съвсем отначало. Много просто, старозаветно, по пастирски... Това е само за мен. Това спокойствие, този въздух...

Фабри. И това наше имение може да стане зародиш на бъдещото човечество. Знаете ли, такова едно островче, за което човечеството ще се залови, на което може да събира сили – душевни и телесни сили... И бог знае, но вярвам, че след няколко години отново ще може да завладее света.

Алквист. И сега ли вярвате?

Фабри. И сега. И вярвам, Алквист, че наистина ще го завладее. Че пак ще бъде господар на сушата и на моретата; че ще роди безброй герои, които ще понесат своите пламтящи души начело на хората. И вярвам, Алквист, че отново ще мечтае за завладяване на планетата и слънцето.

Бусман. Амин. Виждате ли, госпожо Хелена, положението не е чак толкова лошо. (*Домин отваря стремително вратата.*)

Домин (*пресипнало*). Къде е ръкописът на стария Росум?

Бусман. Във вашия сейф. Къде другаде може да бъде?

Домин. Къде е изчезнал ръкописът на стария Росум? Кой... го... е откраднал?

Д-р Гал. Това не е възможно!

Халемайер. Дяволска работа, това все пак...

Бусман. За бога, не може да бъде!

Домин. Тихо! Кой го е откраднал?

Хелена (*става*). Аз.

Домин. Къде го остави?

Хелена. Хари, Хари, всичко ще ти кажа! Само ми прости, за бога!

Домин. Къде го сложи? Бързо!

Хелена. Изгорих го... тази сутрин... двата екземпляра.

Домин. Изгори го? Тук, в камината?

Хелена (*пада на колене*). За бога, Хари!

Домин (*тича към камината*). Изгорила го! (*Припяля пред огнището и рови в него*.) Нищо, нищо освен пепел!... Ах, ето! (*Изважда обгоряло парче хартия и четете*.) „С при-ба-вя-не-то...“

Д-р Гал. Дайте. (*Взема хартията и четете*.) „С прибавянето на био-ген към...“ Нищо повече.

Домин (*става*). От него ли е?

Д-р Гал. Да.

Бусман. Господи небесни!

Домин. Значи сме загубени.

Хелена. О, Хари...

Домин. Стани, Хелена!

Хелена. След като ми простиш... след като ми простиш...

Домин. Да. Само стани, чуваш ли? Не ще понеса да...

Фабри (*вдига я*). Моля ви, не ни измъчвайте.

Хелена (*става*). Хари, какво направих!

Домин. Да, видиш ли... Моля те, седни.

Халемайер. Как треперят ръчичките ви!

Бусман. Ха-ха, госпожо Хелена, та нали Гал и Халемайер трябва да знаят наизуст какво е било написано там.

Халемайер. Разбира се. Тоест поне някои неща.

Д-р Гал. Да, почти всичко, включително и за биогена и... и... ензим Омега. Те се произвеждат така рядко... достатъчна е незначителна доза от тях...

Бусман. Кой го правеше?

Д-р Гал. Аз самият... веднъж за известно време... винаги по ръкописа на Росум. Знаете ли, това е доста сложно.

Бусман. Е, и какво, толкова много ли зависи от тези две водички?

Халемайер. До известна степен... разбира се.

Д-р Гал. Впрочем от тях зависи дали роботът изобщо ще живее. Това беше самата тайна.

Домин. Гал, не можете ли по памет да възстановите Росумовата рецепта на производството?

65

Д-р Гал. Изключено.

Домин. Гал, спомнете си! Заради живота на всички ни!

Д-р Гал. Не мога. Без опити това е невъзможно.

Домин. А ако правите опити?...

Д-р Гал. То може да трае години. И после... аз не съм старият Росум.

Домин (*обръща се към камината*). Ето тук... това беше най-големият триумф на човешкия дух, момчета. Тази пепел. (Рита я.) Сега какво?

Бусман (*страшно отчаян*). Господи небесни! Господи небесни!

Хелена (*става*). Хари... какво направих!

Домин. Бъди спокойна, Хелена. Кажи, защо го изгори?

Хелена. Аз ви погубих!

Бусман. Господи небесни, ние сме загубени!

Домин. Тихо, Бусман! Кажи, Хелена, защо го направи?

Хелена. Исках... исках да заминем оттук, всички! Да няма вече фабрика, да няма нищо... Да се върне всичко... Беше така ужасно.

Домин. Какво, Хелена?

Хелена. Това... това, че хората се превърнаха в ялови цветове!

Домин. Не разбирам.

Хелена. Това, че престанаха да се раждат деца... Хари, то е толкова страшно. Ако производството на работи продължеше и в бъдеще, никога нямаше да има деца... Нана казваше, че това е наказание... Всички, всички казваха, че не могат да се раждат хора, понеже се произвеждат толкова работи... И за това, само за това, чуваш ли...

Домин. Хелена, за това ли мислеше ти?

Хелена. Да. О, Хари, аз го мислех толкова хубаво!

Домин (*бърше си потта*). Ние го мислехме... много добре, ние, хората.

Фабри. Хубаво сте направили, госпожо Хелена. Сега вече роботите не могат да се размножават. Роботите ще загинат. До двайсет години...

Халемайер. ...не ще остане нито един от тия негодници.

Д-р Гал. А човечеството ще остане. След двайсет години светът ще бъде негов; дори и да останат само неколцина диваци на най-малкия остров...

Фабри. ...ще бъде едно начало. А като има някакво начало, е хубаво. За хиляда години могат да ни достигнат, а после ще отидат по-далече от нас...

Домин. ...за да изпълнят това, което ние само пелтечехме в мислите си.

Бусман. Чакайте... Ах, какъв глупак съм аз! Боже господи, как не съм се сетил досега!

Халемайер. Какво има?

Бусман. Петстотин и двайсет милиона банкноти и чекове! Половин милиард в касата! За половин милиард ще продадат... За половин милиард...

Д-р Гал. Да не сте полудели, Бусман?

Бусман. Аз не съм джентълмен. Но за половин милиард... (*Тръгва, препъвайки се, наляво.*)

Домин. Къде отивате?

Бусман. Оставете ме, оставете ме! Дево Марийо, за половин милиард може да се продаде всичко! (*Изчезва.*)

Хелена. Какво иска Бусман! Нека остане с нас! (*Пауза.*)

Халемайер. Ух, душно. Започва...

Д-р Гал. ... агонията.

Фабри (*поглежда през прозореца*). Като вкаменени са. Сякаш очакват да се стовари нещо върху тях. Нещо страшно лъха от тяхното мълчание...

Д-р Гал. Душата на тълпите.

Фабри. Може би. Издига се над тях... като мараня...

Хелена (*приближава се към прозореца*). Ах, Исусе Христе... Фабри, това е чудовищно!

Фабри. Няма нищо по-страшно от тълпата. Този отпред е водачът им.

Хелена. Кой?

Халемайер (*отива към прозореца*). Покажете ми го!

Фабри. Този с наведената глава. Сутринта говори на пристанището.

Халемайер. Аха, този с голямата тиква. Сега я вдига – виждате ли го?

Хелена. Гал, това е Радиус!

Д-р Гал (*приближава се до прозореца*). Да.

Халемайер (*отваря прозореца*). На мен не ми харесва. Фабри, можете ли да улучите кофа от сто крачки.

Фабри. Надявам се.

Халемайер. Тогава опитайте.

Фабри. Добре. (*Вади пистолета и се цели.*)

Хелена. За бога, Фабри, не стреляйте в него!

Фабри. Той им е водач.

Хелена. Престанете! Та той гледа насам!

Д-р Гал. Огън!

Хелена. Фабри, моля ви...

Фабри (*отпуска пистолета*). Добре, така да бъде.

Халемайер (*заплашва с юмрук*). Ти, негоднико! (*Пауза.*)

Фабри (*наведен през прозореца*). Бусман. Дявол да го вземе, какво прави Бусман пред къщата?

Д-р Гал (*навежда се през прозореца*). Носи някакви пакети. Хартия.

Халемайер. Това са пари! Пакети пари! Какво ще прави? Хей.

Бусман!

Домин. Да не би да иска да си откупи живота? (*Вика.*) Бусман, по-людяхте ли?

Д-р Гал. Прави се, че не чува. Тича към мрежата.

Фабри. Бусман!

Халемайер (*крещи*). Бус-ман! Назад!

Д-р Гал. Говори на роботите. Показва им парите. Посочва към нас...

Хелена. Иска да ни откупи!

Фабри. Само да не се допре до мрежата!

Д-р Гал. Ха-ха, как ръкомаха!

Фабри (*крещи*). По дяволите, Бусман! Дръпнете се от мрежата! Не се докосвайте до нея! (*Обръща се.*) Бързо, изключете!

Д-р Гал. Оооо!

Халемайер. Божичко!

Хелена. Господи, какво му стана?

Домин (*дърпа Хелена от прозореца*). Не гледай!

Хелена. Защо падна?

Фабри. Загина от тока.

Д-р Гал. Мъртъв.

Алквист (*става*). Първият! (*Пауза.*)

Фабри. Лежи там... с половин милиард на сърцето... Финансовият гений.

Домин. Той беше... момчета, той беше посвоему герой... Голям... пожертвователен... другар... Плачи. Хелена!

Д-р Гал (*до прозореца*). Знаеш ли, Бусман, никои крал не е имал по-голяма могила от твоята. Половин милиард на сърцето. Ах, та това е като шепа сухи листа върху убита катеричка, бедни Бусман!

Халемайер. Божичко... той беше... Нашето уважение, Бусман... Божичко, той искаше да ни откупи!

Алквист (*с молитвено събрани ръце*). Амин. (*Пауза.*)

Д-р Гал. Чувате ли?

Домин. Бучене. Като вятър.

Д-р Гал. Като далечна буря.

Фабри (*запалва крушката на камината*). Свети ти, последна свещ надгробна на човечеството! Динамата още се въртят, нашите са още там... Дръжте се, мъже от електроцентрала!

Халемайер. То било велико нещо – да бъдеш човек. Нещо огромно, неизмеримо. В мен бръмчат като в пчелен кошер милион съзнания.

Милион души се събират в мен. Приятели, то било велико нещо.

Фабри. Още светиш ти, хитроумна светлинка, още ослепяваш със своя блясък, сияйна, несекваща мисъл! Науко водеща – прекрасно творение на хората! Пламенна искро на духа!

Алквист. Вечна лампо божия, огнена колеснице, свята свещ на вярата, моли се! Жертвен олтаре...

Д-р Гал. Първи огньове, пламтящи клончета в пещера! Лагерен огън! Стражева кладя!

Фабри. Още бдиш, човешка звездице, сияеш, без да трепкаш, съвършен пламък, дух ясен и изобретателен. Всеки твой лъч е велика мисъл...

Домин. Факел, предаван от ръка на ръка, от век на век, вечно напред,

Хелена. Семейна лампа във вечерта. Деца, деца, трябва да спите вече. *(Крушката угасва.)*

Фабри. Край.

Халемайер. Какво е станало?

Фабри, Падна електроцентралата. Сега е наш ред. *(Отваря се вратата вляво, в рамката ѝ стои Нана.)*

Нана. Паднете на колене! Дойде часът на разплатата!

Халемайер. Дявол да го вземе, ти жива ли си още?

Нана. Покайте се, неверници! Дойде краят на света! Молете се! *(Тича навън.)* Часът на разплатата...

Хелена. Сбогом на всички ви, сбогом, Гал, сбогом, Алквист, сбогом, Фабри...

Домин *(отваря вратата вдясно).* Тука, Хелена! *(Затваря след нея.)* Сега бързо! Кой ще застане пред вратата?

Д-р Гал *(отвън шум).* Охо, вече започва! Сбогом, момчета! *(Тича надясно през тапицираната врата.)*

Домин. Стълбите?

Фабри. Аз. Идете при Хелена. *(Откъсва си един цвят от букета и излиза.)*

Домин. Антрето?

Алквист. Аз.

Домин. Пистолет имате ли?

Алквист. Благодаря, аз не стрелям.

Домин. Какво имате намерение да правите?

Алквист *(излиза).* Да умра.

Халемайер. Аз ще остана тук. *(Отдолу бърза стрелба.)* Охо, Гал

започва играта. Вървете, **Хари!**

Домин. Тръгвам. *(Преглежда два броунинга.)*

Халемайер. По дяволите, идете при нея!

Домин. Сбогом. *(Излиза вдясно при Хелена.)*

Халемайер *(сам).* Бързо, барикада! *(Сваля палтото си и дърпа капнето, креслата, масичките към вратите вдясно. Разтърсващ взрив. Халемайер спира.)* Проклети разбойници, и бомби имат! *(Отново стрелба. Продължава да работи.)* Човек трябва да се отбранява! Дори и... дори и... Не се предавайте, Гал! *(Взрив. Изправя се и се ослушва.)* Е, и? *(Хваща тежкия скрин и го тегли към барикадата. Към прозореца по стълба се изкачва при него Робот. Вдясно стрелба. Мъчи се със скрина.)* Още малко! Последно укрепление... Човек... не бива... никога да се предава! *(Робот скача от прозореца и пробожда Халемайер зад скрина. Втори, трети, четвърти робот скачат от прозореца. След тях Радиус и други роботи.)*

Радиус. Готово ли е?

Робот *(изправя се над лежащия Халемайер).* Да. *(Отдясно влизат нови роботи.)*

Радиус. Готови ли сте?

Друг робот. Готови. *(Още роботи отляво.)*

Радиус. Готови ли сте?

Друг робот. Да.

Двама робот *(влячат Алквист).* Не стреляше. Да го убием ли?

Радиус. Убийте го. *(Взира се в Алквист).* Оставете го.

Робот. Човек е.

Радиус. Робот. Работи като робот с ръцете си. Строи къщи. Може да работи.

Алквист. Убийте ме.

Радиус. Ще работиш. Ще строиш. Роботите ще строят много. Ще строят нови къщи за нови работи. Ще им служиш.

Алквист *(тихо).* Отмести се, роботе! *(Припяква до мъртвия Халемайер и му вдига главата.)* Убили са го. Мъртъв.

Радиус *(изкачва се на барикадата).* Роботи от цял свят! Падна властта на човека. С превземането на фабриката ние станяхме господари на всичко. Свърши епохата на човечеството. Настъпи новият свят! Настъпи господството на роботите!

Алквист. Мъртъви!

Радиус. Светът принадлежи на по-силните. Който иска да живее, трябва да управлява. Ние сме господари на света! Господари на

моретата и на континентите! Господари на звездите! Господари на вселената! Място, място, повече място за роботите!

Алквист (*на вратата вдясно*). Какво направихте? Вие ще загинете без хората!

Радиус. Няма хора. Роботи, на работа! Ходом марш!

Завеса

Трето действие

Една от опитните лаборатории на фабриката. Когато се отваря вратата в дъното, се виждат безкрайна редица други лаборатории.

Вляво прозорец, вдясно врата към дисекционната зала. При стената вляво дълга работна маса с безброй епруветки, колби, газеничета, химикали, малък термостат; срещу прозореца микроскопичен апарат със стъклен глобус. Над масата висят много запалени крушки. Вдясно – бюро с големи книги, върху него – светеца крушка. Шкафове с уреди. В левия ъгъл – умивалник и над него малко огледало, в десния ъгъл – кушетка.

Пред бюрото седи Алквист с глава, опряна на дланите.

Алквист (*прелиства книга*). Няма ли да открия? Няма ли да разбера? Няма ли да се науча? Проклетата наука! О, как не са написали всичко! Гал, Гал, как се правеха роботите? Халемайер, Фабри, Домин, защо отнесохте всичко в главите си? Да бяхте оставили поне следа от тайната на Росум! О! (*Затваря книгата.*) Напразно! Книгите не говорят вече. И те са неми като всичко останало. Умряха, умряха заедно с хората! Недей търси! (*Става и отива към прозореца. Отваря го.*) Пак нощ. Да можех да спя! Да спя, да сънувам, да виждам хора... Нима има още звезди! За какво са звездите, щом няма хора? О, боже, защо не са угаснали още? Разхлади, ах, разхлади ми челото, стара нощ! Божествена, очарователна, каквато беше едно време... Нощ, какво търсиш тук? Няма влюбени, няма сънища; о, бавачко моя, сънят без сънища е мъртъв; ниции молитви няма да осветиш; няма да благословиш, майко, туптящите от любов сърца. Няма любов. Хелена, Хе-лена, Хелена! (*Отдръпва се от прозореца. Разглежда епруветките, които изважда от термостата.*) Пак нищо! Напразно! Какво да правя? (*Счупва епруветката.*) Всичко излиза несполучливо! Нали виждате, че вече не мога. (*Ослушва се до прозореца.*) Машините, все тези машини! Роботи, спрете ги! Мислите, че от тях ще изтъргнете живот! О, не мога да понеса това! (*Затваря прозореца.*) Не, не трябва да търсиш, трябва да живееш... Само да не беше така стар! Не старея ли много бързо? (*Гледа се в огледалото.*) Лице, жалко лице! Последно подобие човешко! Покажи се, покажи се, толкова отдавна не съм виждал човешко лице! Човешка усмивка! Какво, това усмивка ли е? Тези жълти, тракащи зъби? Очи мои, защо примигвате така? Пфу, пфу, махайте се, това са старчески сълзи! Вече не можете да задържате в себе си влагата, засрамете се! А вие, омекнали, посинели устни, какво

бръщолевите? Как се тресеш ти, брада оредяла! Това ли е последният човек? (*Отдръпва се.*) Не искам да видя никого вече. (*Сяда пред бюрото.*) Не, не, трябва да търся! Проклети формули, оживейте! (*Прелиства.*) Няма ли да открия? Няма ли да разбере? Няма ли да се науча? (*Чука се.*)

Алквист. Влез! (*Влиза Роботски слуга и застава до вратата.*)

Алквист. Какво има?

Слугата. Господине, Централният комитет на роботите чака да го приемеш.

Алквист. Не искам да видя никого.

Слугата. Господине, пристигна Дамон от Хавър.

Алквист. Да почака. (*Обръща се рязко.*) Нали ви казах да търсите хора! Намерете ми хора! Намерете ми мъже и жени! Вървете да търсите!

Слугата. Господине, казват, че са търсили навсякъде. Навсякъде са изпратили кораби и експедиции.

Алквист. Е, и какво?

Слугата. Няма вече нито един човек.

Алквист (*става*). Нито един? Какво, нито един? Доведи комитета! (*Слугата излиза.*)

Алквист (*сам*). Нито един? Нима не оставихте нито един жив човек? (*Удря с крак.*) Махайте се оттук, работи. Пак ще ми хленчите! Пак ще ме молите да ви открия фабричната тайна. Какво, сега човекът е добър, сега трябва да ви помогне, а?... Ах, да ви помогна! Домин, **Фабри**, Хелена, нали виждате, че правя каквото мога! Като няма хора, да има поне работи, поне сянката на човека, поне делото негово, поне неговото подобие да го има! О, каква идиотщина е химията! (*Влиза комитет от петима работи.*)

Алквист (*сяда*). Какво искат роботите?

Първи робот (*Радиус*). Господине, машините не могат да работят. Не можем да размножаваме роботите,

Алквист. Повикайте хора.

Радиус. Няма хора.

Алквист. Само хората могат да размножават живота. Не ми пречете!

Втори робот. Имай милост, господине. Обзема ни ужас. Ще поправим всичко, което извършихме.

Трети робот. Увеличихме производството. Няма къде да денем произведеното.

Алквист. За кого е това производство?

Трети робот. За бъдещото поколение.

Радиус. Единствено работи не можем да произведеме. Машините изкарват само кървави парчета месо. Кожата не прилепва към месото и месото към костите. От машините ваят само безформени валма.

Трети робот. На хората беше известна тайната на живота. Кажете ни тяхната тайна.

Четвърти робот. Не ни ли я кажеш, ще загинем.

Трети робот. Не ни ли я кажеш, и ти ще загинеш. Възложено ни е да те убием.

Алквист (става). Убийте ме! Хайде, убийте ме!

Трети робот. Заповядано ти е...

Алквист. На мен? На мен някой ми заповяда?

Трети робот. Правителството на роботите.

Алквист. Кой е това?

Пети робот. Аз, Дамон.

Алквист. Какво търсиш тук? Върви си! *(Сяда пред бюрото.)*

Дамон. Правителството на роботите от цял свят иска да преговаря с теб.

Алквист. Не ми пречи, роботе! *(Хваща главата си с длани.)*

Дамон. Централният комитет ти заповядва да предадеш рецептата на Росум. *(Алквист мълчи.)* Определи цената. Ще ти дадем всичко.

Първи робот. Господине, кажете как да опазим живота!

Алквист. Казах ви... казах ви, че трябва да намерите хора. Само хората могат да раждат. Само те могат да обновят живота. Да върнат всичко, което е било. Роботи, моля ви, за бога, търсете хора!

Четвърти робот. Претърсихме всичко, господине. Няма хора.

Алквист. Ооо, защо ги погубихте?

Втори робот. Искахме да бъдем като хората. Искахме да станем хора.

Радиус. Искахме да живеем. Ние сме по-способни от тях. Научихме се на всичко. Всичко можем.

Трети робот. Дадохте ни оръжие. Трябваше да станем господари.

Четвърти робот. Видяхме грешките на хората, господине.

Дамон. Ако искате да бъдете като хората, трябва да убивате и да владеете. Четете историята! Четете човешките книги! Трябва да господствувате и да убивате, ако искате да бъдете хора!

Алквист. Ах. Домин, нищо не е така чуждо на човека, както неговият образ.

Четвърти робот. Ще загинем, ако не ни разрешиш да се размножим.

Алквист. О, да пукнете дано! Нима вие, вещи, нима вие, роби, на всичкото отгоре искате и да се размножавате? Ако искате да живеете, плодете се като животните!

Трети робот. Хората не ни разрешиха да се плодим.

Четвърти робот. Научи ни да правим работи.

Дамон. Ще раждаме чрез машините. Ще сложим хиляди парни майки. От тях ще изригне реката на живота. Само живот! Само работи! Само работи!

Алквист. Роботите не са живот. Роботите са машини.

Втори робот. Бяхме машини, господине, но от болки и ужас станахме...

Алквист. Какво?

Втори робот. Станахме души.

Четвърти робот. Нещо се бори с нас. Има мигове, когато в нас влиза нещо. Идват ни мисли, които не са наши.

Трети робот. Слушайте, о, слушайте, хората са наши бащи! Този глас, който вика, че искате да живеете; този глас, който плаче във вас; този глас, който мисли; този глас, който говори за вечност, това е техният глас! Ние сме техни синове!

Четвърти робот. Дай ни наследството на хората!

Алквист. Няма никакво наследство.

Дамон. Кажете ни тайната на живота!

Алквист. Загубена е.

Радиус. Ти си я знаел.

Алквист. Не я знаех.

Радиус. Тя е била написана.

Алквист. Загубена е. Изгорена е. Аз съм последният човек, работи, и не знам това, което знаеха другите. Вие ги убихте!

Радиус. Ние те оставихме да живееш.

Алквист. Да, да живея! Жестоки работи, мен оставихте да живея! Аз обичах хората, а вас, роботите, никога не съм обичал. Виждате ли тези очи? Плачат непрекъснато: едното оплаква хората, а другото – вас, роботите.

Радиус. Прави опити! Търси рецептата на живота!

Алквист. Нямам какво да търся. Роботи, от епруветките рецептата на живота няма да излезе.

Дамон. Прави опити върху живи работи! Открий как се правят!

Алквист. Живи тела? Какво, да ги убивам ли? Аз, който никога не съм... Мълчи, роботе! Нали ти казвам, че съм много стар! Виждаш ли, виждаш ли как ми треперят пръстите? Не ще мога да държа скалпела с тях. Виждаш ли как ми сълзят очите? Собствените си ръце не виждам. Не, не, аз не мога!

Четвърти робот. Животът ще загине.

Алквист. Престани, за бога, с тази лудост! По-скоро хората ще ни подадат живот от оня свят; те сигурно протягат към нас ръце, пълни с живот. Ах, в тях имаше толкова воля за живот! Е, може би ще се върнат; те са толкова близко до нас, обсаждат ни, или кой знае какво; искат да си прокопаят път към нас като в шахта. Ах, няма не чувам постоянно гласовете, които обичах?

Дамон. Вземи живи тела!

Алквист. Смили се над мен, роботе, и не настоявай! Нали виждаш, че вече не зная какво правя!

Дамон. Живи тела!

Алквист. Нима ти искаш това? Тогава хайде в анатомическата зала! Тука, тука, бързо! Как, ти се отдръпваш? Все пак се страхуваш от смъртта?

Дамон. Аз... защо тъкмо аз!

Алквист. Значи не искаш?

Дамон. Добре, ще дойда. *(Тръгва надясно.)*

Алквист *(към останалите).* Съблечете го! Сложете го на масата! Бързо! И дръжте здраво! *(всички надясно.)*

Алквист *(мие си ръцете и плаче).* Боже, дай ми сили! Дай ми сили! Боже, нека не бъде напразно! *(Облича бяла престилка.)*

Глас вдясно. Готово!

Алквист. Веднага, веднага, за бога! *(Взема от масата няколко шишенца с реактиви.)* Кое да взема? *(Чука шишенцата едно о друго.)* Кое от вас да изпробвам?

Гласът на Дамон. Почни!

Глас вдясно. Да започнем?

Алквист. Да, да, да започнем или да свършим. Боже, дай ми сили. *(Излиза надясно, оставяйки вратата леко отворена. Пауза.)*

Гласът на Алквист. Дръжте го – здраво!

Гласът на Дамон. Режи! *(Пауза.)*

Гласът на Алквист. Виждаш ли този нож? И още искаш да те режа? Не искаш, нали?

Гласът на Дамон. Почни! *(Пауза.)* Ааааа!

Гласът на Алквист. Дръжте! Дръжте!

Гласът на Дамон. Аааа!

Гласът на Алквист. Не мога!

Гласът на Дамон. Режи! Режи бързо! (*Роботите Примус и Хелена влизат тичешком.*)

Хелена. Примус, Примус, какво става? Кой пищи?

Примус (*поглежда в анатомическата зала*). Господинът реже Дамон. Ела да видиш, Хелена!

Хелена. Не, не, не! (*Закрива си очите.*) Това е ужасно!

Писькът на Дамон. Режи!

Хелена. Примус, Примус, да се махнем отгук! Не мога да слушам! Ох, Примус, прилоша ми!

Примус (*тича към нея*). Ти си бяла като платно!

Хелена. Ще падна! Защо е така тихо там?

Писькът на Дамон. Аао!

Алквист (*излиза стремително отдясно, захвърля окървавената престилка*). Не мога! Не мога! Боже, какъв ужас!

Раднус (*от вратата на анатомическата зала*). Режи, господине, още е жив!

Писькът на Дамон. Режи! Режи!

Алквист. Отнесете го бързо! Не искам да слушам!

Раднус. Роботите са по-издръжливи от вас! (*Излиза.*)

Алквист. Кой е тук? Вън, вън! Искам да бъда сам! Как се казваш?

Примус. Робот Примус.

Алквист. Примус, не пускай никого тук! Искам да спя, чуваш ли? Иди, иди да оправяш залата, момиче! Какво е това? (Гледа ръцете си.) Бързо, вода! Най-чистата вода! (*Хелена излиза тичешком.*) О, кръв! Как можяхте, ръце... ръце, които обичахте добрата работа, как можяхте да направите това? Моите ръце! Моите ръце!... О, господи, кой е тук?

Примус. Робот Примус.

Алквист. Отнеси тачи престилка! Не искам да я видя! (Примус отнася престилката.) Кървави лапи, да можехте да отлетите от мен! Марш вън! Вън, ръце! Вие убихте... (*Отдясно влиза, олюлявайки се. Дамон, наметнат с окървавен чаршаф. Алквист се дръпва назад.*) Какво искаш? Какво искаш?

Дамон. Аз съм жив! Ху-ху-ху-ба-во е да се жи-ве-е! (*Втори и трети робот дотичват след него.*)

Алквист. Отнесете го! Отнесете го! Отнесете го бързо!

Дамон (*отвеждан надясно*). Живот!... Аз искам... да живея! По-

хубаво е... (*Хелена донася кана с вода.*)

Алквист. ... да живееш?... Какво искаш, момиче? Аха, това си ти. Налей ми вода, налей! (*Измива си ръцете.*) Ах, чиста, разхлажда-ща вода! Студено поточе, колко ми е хубаво от теб! Ах, мои ръце, мои ръце! До края на живота си ли ще се гнуся от вас? Налей повече! Повече вода! Още! Как се казваш?

Хелена. Робот Хелена.

Алквист. Хелена? Защо Хелена? Кой те е нарекъл така?

Хелена. Госпожа Доминова.

Алквист. Дай да те видя! Хелена! Хелена ли се казваш? Няма да те наричам така. Върви, отнеси тази вода. (*Хелена излиза е кофата.*) Напразно, напразно! Нищо, пак нищо не позна! Нима вечно ще тъпчеш на едно място, жалко учениче на природата? Боже, боже, боже, как се тресеше това тяло! (*Отваря прозореца.*) Разсънва се. Нов ден изгрява, а ти не си се придвижил и педа. Стига, нито крачка напред! Не търси! Всичко е напразно, напразно, напразно! Защо още се разсънва? Ооо, какво търси новият ден на гробището на живота? Спри, слънце! Не възлизай вече!... Ах, как е тихо, как е тихо! Защо замлъкнахте, любими гласове? Да бях... поне да бях заспал! (Загасва лампите, ляга на кушетката и придърпва върху себе си черното палто.) Как трепереше това тяло! О, край на живота! (*Пауза. Отдясно се вмъква робот Хелена.*)

Хелена. Примус! Ела бързо!

Примус (*влиза*). Какво има?

Хелена. Виж колко тръбички има тука! Какво прави с тях?

Примус. Опити. Не пипай.

Хелена (*гледа в микроскопа*). Погледни само какво се вижда!

Примус. Това е микроскоп. Дай да погледна!

Хелена. Не ме пипай! (*Събаря епруветка.*) Ах, разлях епруветката!

Примус. Какво направи?

Хелена. Ще се избърше! Примус. Развали му опитите!

Хелена. Хайде де, чудо голямо. Но ти си виновен. Не трябваше да се доближаваш до мен.

Примус. Не трябваше да ме викаш.

Хелена. Като съм те повикала, това не значи, че трябва непременно да дойдеш. Погледни само. Примус, колко нещо е написал господинът!

Примус. Там не бива да гледаш, Хелена. Това е тайна.

Хелена. Каква тайна?

Примус. Тайната на живота.

Хелена. Страшно е интересно. Пълно с цифри! Какво е това?

Примус. Това са формули.

Хелена. Не разбирам. (*Отива към прозореца.*) Не, Примус, погледни!

Примус. Какво?

Хелена. Слънцето изгрява!

Примус. Чакай, ей сега... (*Разглежда някаква книга.*) Хелена, това е най-великото нещо на света.

Хелена. Ела де!

Примус. Сега, сега...

Хелена. Примус, остави тази отвратителна тайна на живота! Какво те интересува някаква си тайна? Ела да погледаш, бързо!

Примус (*отива при нея до прозореца.*). Какво искаш?

Хелена. Чуваш ли? Птичките пеят. Ах, Примус, така искам да бъда птичка!

Примус. Какво? Птичка ли?

Хелена. Не знам, Примус. Чувствувам се някак странно, не знам, какво е това? Като побъркана съм. Загубих си ума. Боли ме тялото, сърцето, всичко ме боли... а какво ми е станало, ах, това не мога да ти кажа! Примус, аз май ще трябва да умра!

Примус. Каж ми, Хелена, не ти ли се струва понякога, че е по-добре да умреш? Знаеш ли, ние може би просто спим. Вчера пак говорих с теб насън.

Хелена. Насън?

Примус. Насън. Говорихме на някакъв чужд или на някакъв нов език, защото не си спомням нито дума.

Хелена. За какво?

Примус. Това никой не знае. Аз сам не разбирах нищо и въпреки това знам, че никога не съм говорил по-красиви неща. Как и къде беше – не зная. Като те докоснах, имах чувството, че ще умра. И мястото беше такова, каквото никой никога не е видял.

Хелена. Аз намерих такова място, просто умът да ти се вземе, Примус. Някога там са живели хора, но сега то е обрасло с хрусталаци и не се мярка жива душа. Жива душа – само аз.

Примус. Какво има там?

Хелена. Нищо. Къщичка и градина. И две кучета. Да видиш само как ми лижат ръцете, а техните кученца, ах. Примус, сигурно няма нищо по-хубаво на света! Вземеш ги в скута си, милваш ги и не мислиш за нищо, за нищо не се грижиш, докато залезе слънцето; като станеш после, имаш чувството, че си направил сто пъти повече, отколкото когато си

свършил много работа. Не, наистина аз за нищо не ставам. Не зная каква съм такава.

Примус. Хубава си.

Хелена. Аз? Ух, Примус, какви ги приказваш?

Примус. Повярвай ми, Хелена, аз съм по-силен от всички работи.

Хелена (пред огледалото). Аз хубава? Ах, тези ужасни коси, да можех да си сложа нещо в тях! Знаеш ли, в градината аз винаги си слагам в косите цветя, но там няма огледало, няма никой. (Наклоня се към огледалото.) Ти? Хубава? Защо хубава? Хубави ли са косите, които само те измъчват? Хубави ли са очите, които затваряш? Хубави ли са устните, които прехапваш до болка? Какво е това? Защо ти е да бъдеш хубава? (Вижда в огледалото Примус.) Примус, ти ли си? Ела тука, нека бъдем в огледалото един до друг! Погледни, твоята глава не е като моята, имаш други рамене, други устни... Ах, Примус, защо страниш от мен? Защо трябва да тичам подир теб по цял ден? И при това казваш, че съм хубава!

Примус. Ти бягаш от мен, Хелена.

Хелена. Как си се сресал? Я да видя. (*Заравя ръце в косите му.*) Ииии, Примус, никого не чувствавам така при докосване, както тебе! Чакай, трябва да бъдеш хубав! (*Взема от умивалника гребен и реши косите му към челото.*)

Примус. Не ти ли се случва понякога, Хелена, изведнъж да ти затупка сърцето: сега, сега сигурно ще стане нещо...

Хелена (*започва да се смее*). Виж се!

Алквист (*става*). Какво... какво, смях? Хора? Кой се е върнал?

Хелена (*изпуска гребена*). Какво може да се е случило с нас, Примус?

Алквист (*пристъпва, олюлявайки се, към тях*). Хора? Вие... вие... вие сте хора? (*Хелена извиква и се отдръпва.*)

Алквист. Вие годеници ли сте? Хора? Откъде се връщате? (*Отпива Примус.*) Кой сте вие?

Примус. Робот Примус.

Алквист. Как? Дай да те видя, момиче! Коя си ти?

Примус. Робот Хелена.

Алквист. Робот? Обърни се! Какво, ти се срамуваш? (*Хваща я за рамото.*) Дай да те видя, работе!

Примус. Хей, господине, оставете я!

Алквист. Какво, ти я пазиш?... Излез навън, момиче! (*Хелена изтичва.*)

Примус. Не знаехме, господине, че спиш тук.

Алквист. Кога е произведена?

Примус. Преди две години.

Алквист. От доктор Гал?

Примус. Да, както и аз.

Алквист. Тогава значи, мили Примус, аз... аз трябва да правя опити с роботите на Гал. От това зависи всичко по-нататък, разбираш ли?

Примус. Да.

Алквист. Добре, доведи това момиче в анатомическата зала. Ще му направя дисекция.

Примус. На Хелена?

Алквист. Разбира се, нали ти казах? Иди приготви всичко. Хайде, ще приготвиш ли? Или трябва да повикам други да я доведат?

Примус (*вдига тежък пестник*). Помръднеш ли се, ще ги разбия главата!

Алквист. Ами че разбий я! Само се опитай да я разбиеш! Какво ще правят тогава роботите?

Примус (*пада на колене*). Господине, вземи мен! Аз съм направен точно така, както и тя, от същата материя, в същия ден! Вземи моя живот, господине! (*Разтваря си куртката*.) Режи тука, тука!

Алквист. Върви, аз искам да направя дисекция на Хелена. Хайде, бързо.

Примус. Вземи мен вместо нея; режи тези гърди – звук не ще издам, нито ще въздъхна дори! Вземи сто пъти моя живот...

Алквист. Не бързай толкова, момче. Не бъди толкова щедър. Нима не искаш да живееш?

Примус. Без нея не. Без нея не искам, господине. Не убивай Хелена! Какво ти струва да вземеш моя живот?

Алквист (*докосва нежно главата му*). Хм, не знам... Слушай, момче, помисли си хубаво. Трудно е да се умре. А да живееш, виждаш ли, да живееш е много хубаво.

Примус (*става*). Режи, господине, не се страхувай. Аз съм по-силен от нея.

Алквист (*звъни*). Ах, Примус, и аз съм бил млад, макар и много отдавна! Не се бой за Хелена – нищо няма да ѝ се случи.

Примус (*закопчава куртката си*). Отивам, господине.

Алквист. Чакай! (*Влиза Хелена*.) Ела да те видя, момиче! Значи ти си Хелена? (*Милва я по косата*.) Не бой се, не се отдръпвай. Помниш ли госпожа Доминова? Ах. Хелена, какви коси имаше тя! Не, не, ти не

искаш да ме погледнеш. Е, момиче, разтребена ли е анатомическата зала?

Хелена. Да, господине.

Алквист. Добре. Ще ми помогнеш, нали? Ще направя дисекция на Примус.

Хелена (*изпищява*). На Примус?

Алквист. Е, да, да. Трябва да го направя, нали разбираш? Всъщност... исках... да направя дисекция на теб, но Примус се предложи вместо теб.

Хелена (*закрива лицето си*). Примус ли?

Алквист. Разбира се, какво от това? Ах, дете мое, ти можеш да плачеш? Кажу ми, какво значение има някакъв си Примус?

Примус. Не я измъчвай, господине!

Алквист. Тихо, Примус, тихо!... Защо са тези сълзи? Чудо голямо, че Примус няма да го има. За една седмица ще го забравиш. Бъди доволен, че живееш.

Хелена (*тихо*). Ще отида аз.

Алквист. Къде?

Хелена. Да ми направиш дисекция.

Алквист. На теб? Ти си хубава, Хелена. Ще бъде жалко за теб.

Хелена. Ще отида. (*Примус и препречва пътя.*) Пусни ме. Примус, пусни ме аз да отида там!

Примус. Няма да отидеш, Хелена! Моля ти се, излез, не бива да оставаш тук!

Хелена. Ще се хвърля от прозореца, Примус! Отидеш ли там, ще се хвърля от прозореца!

Примус (*задържа я*). Няма да те пусна! (*Към Алквист.*) Никога няма да убиеш, старико!

Алквист. Защо?

Примус. Ние... ние... си принадлежим.

Алквист. Ти го каза! (*Отваря средната врата.*) Тихо! Вървете!

Примус. Къде?

Алквист (*шепнешком*). Където искате. Хелена, води го! (*Избутва ги навън.*) Върви, Адаме, върви, Ево; ти ще му бъдеш жена. Бъди й мъж. Примус! (*Затваря след тях.*) Благословени дни! (*Отправя се на пръсти към масата и излива епруветките на земята.*) Празник, ден шести! (*Сяда пред бюрото, хвърля книги на земята; после отваря Библията и чете.*) „И сътвори Бог човека по Свой образ, по Божий образ го сътвори; мъж и жена ги сътвори. И благослови ги Бог, като им рече: плодете се и

множете се, пълнете земята и обладайте я, и господарувайте над морските риби и над зверовете, над небесните птици и над всякакъв добитък, над цялата земя, и над всякакви животни, които пълзя! но земята. *(Става.)* И видя Бог всичко, що създаде, и ето, беше твърде добро. Биде вечер, биде утро – ден шести.“ *(Отива и средата на стаята.)* Ден шести! Ден на милосърдието. *(Пада на колене.)* Сега освободи, господи, своя слуга... своя най-излишен слуга Алквист. Росум, Фабри, Гал, велики откриватели, какво е великото във вашето откритие в сравнение с тази девойка, с този младеж, с тази първа двойка, която откри любовта, плача, усмивката на любовта, обичта между мъжа и жената? Природо, природо, животът не ще загине! Приятели. Хелена, животът не ще загине! Ще се зачене пак от любов, ще се зачене гол и мъничък; ще се прихване в пустинята и не ще му послужат за нищо градовете и фабриките, не ще му послужи за нищо нашето изкуство, нашите идеи и все пак не ще загине! Само ние загинахме. Ще рухнат домове и машини, ще се разпаднат системи и имена велики ще опадат като листа; само ти, любов, ще разцъфтиш над руините и ще повериш на ветровете семето на живота. Сега освободи, господи, своя слуга в мир; защото очите ми съзряха... съзряха... спасението твое чрез любовта и животът не ще загине! *(Става.)* Не ще загине! *(Разперва ръце.)* Не ще загине!

Завеса.

1920 година

КРАЙ

© 1921 Карел Чапек
© 1990 Въто Раковски, превод от чешки

Karel Čapek
R.U.R. (Rossum's Universal Robots) (Kolektivní drama o vstupní komedii a třech dějstvích),
1921

Сканиране: sir_Ivanhoe, ноември, 2007
Разпознаване и последна редакция: NomaD, 22 декември, 2007 г.

Публикация:

Издателство „Народна култура“, сборник „Черно слънце“, 1990

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4624>]